

RODNA OSJETLJIVOST PRILIKOM PROCJENE RIZIKA I POTREBA TE PROGRAMIRANJA INTERVENCIJA ZA DJEVOJKE S PROBLEMIMA U PONAŠANJU

SAŽETAK

U radu se razmatra koncept rodne osjetljivosti prilikom procjene rizika i potreba te planiranja intervencija za djevojke s problemima u ponašanju. Djevojke s problemima u ponašanju u literaturi se često opisuju kroz sintagmu »velike potrebe, niski rizik« te su često zanemarena skupina zbog znatno manje brojčane zastupljenosti u problemima u ponašanju te manje društvene opasnosti problema koje iskazuju. Većina suvremenih instrumenata procjene nastala je i validirana u istraživanjima koja su se provodila gotovo isključivo na muškoj populaciji, ne uzimaju u obzir spoznaje o specifičnim potrebama i rizicima vezanim uz žensku populaciju, posebno kada su u pitanju varijable kao što su trauma, viktimizacija, nasilje, zlouporaba sredstava ovisnosti, seksualno i fizičko zlostavljanje. Brojne su i kritike na račun postojećih intervencija namijenjenih djevojkama, u smislu nedostatka diferenciranih programa koji uvažavaju specifičnosti populacije djevojkama. U tom kontekstu, zagovaraju se intervencije

---

¹ Doc. dr. sc. Ivana Jeđud Borić, socijalna pedagoginja, e-mail: jivana@erf.hr

Pregledni članak
Primljeno: listopad, 2011.
Prihvaćeno: srpanj, 2012.
UDK 376.1-056.49-055.25

Ivana Jeđud
Borić¹
Edukacijsko-rehabilitacijski
fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Ključne riječi:

rodna osjetljivost, instrumenti
procjene rizika i potreba,
programiranje intervencija,
djevojke s problemima u
ponašanju.

»punog kruga«, od prevencije i ranih intervencija do posttretmana uz istovremeno mijenjanje zakona i pravilnika s ciljem povećanja rodne osjetljivosti. Polazeći od prevladavajuće konstatacije o zanemarenosti djevojaka u istraživačkom, teorijskom i intervencijskom smislu (unutar sustava skrbi o djeci i mladima te sustava maloljetničkog pravosuđa), cilj je rada prikazati potrebu kreiranja rodno osjetljivih instrumenata procjene te rodno osjetljivog planiranja intervencija namijenjenih djevojkama.

UVOD

Pitanja roda i rodne osjetljivosti predmet su rasprava i promišljanja u mnogim područjima i aspektima ljudskog djelovanja: od javnih politika do konkretnih programa, u okviru politike, gospodarstva, kulture, obrazovanja, socijalne skrbi i dr. I u našoj zemlji posljednjih godina možemo pratiti publikacije (knjige, članke), znanstvena istraživanja i analize stanja, koja se bave pitanjima roda, rodne perspektive i rodne diskriminacije, posebno u tom kontekstu, spominjući žensku perspektivu (npr. Brajša-Žganec i sur., 2011.; Kamenov i Galić, 2011.; Obradović-Dragišić i Kunc, 2011.; Borić, 2007.; Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003.). Većina literature i rasprava na temu roda često svoje polazište ima u pitanju diskriminacije ženskog roda, no napominjemo kako se pojam rodne osjetljivosti podjednako odnosi i na žene i na muškarce, uvažavajući njihove specifičnosti i specifične potrebe.

Ovaj se rad bavi rodno osjetljivim intervencijama namijenjenim djevojkama koje manifestiraju probleme u ponašanju, te smatramo da u ovom obliku može biti prilog daljnjoj raspravi o važnosti rodno osjetljivog pristupa u ovom području. U radu je izostavljena perspektiva rodno osjetljivih programa za mladiće i to iz najmanje dva razloga. Prvi razlog je isključivo sadržajne (i tehničke) naravi, a to je da bi pisanje o rodnoj osjetljivosti za oba roda (djevojke i mladiće) znatno premašilo opseg rada u časopisu. Drugi, po nama važniji razlog, je taj što smatramo bitnim pisati i raspravljati specifično o djevojkama, s obzirom na njihovu malu zastupljenost u sustavu intervencija za djecu i mlade te relativno mali broj istraživanja i radova u ovom području (a o čemu će biti riječi u daljnjem tekstu) koji se bave specifično djevojačkom populacijom. Ovime ne želimo ni u kom smislu odreći ili umanjiti važnost rodne osjetljivosti u postupanju s mladićima, već upravo suprotno, naglasiti koliko je rod bitan kada je riječ o intervencijama za djecu i mlade. Mnogi od navoda u radu koji slijedi, iako će biti promatrani isključivo iz perspektive djevojaka, mogu se (i trebaju) u podjednakoj mjeri odnositi i na mladiće, pogotovo u dijelu rada koji se bavi rodno osjetljivim programiranjem. Neki od elemenata rodno osjetljivog programiranja o kojima se u tekstu raspravlja, zapravo predstavljaju i standarde učinkovitih intervencija, neovisno o rodnom aspektu. Imajući u vidu da je isključivo usmjeravanje na rodnu osjetljivost u odnosu na djevojke zasigurno važno ograničenje ovog rada, ipak smatramo da je ova tema dovoljno relevantna za praksu, ali i za stručnu i akademsku raspravu u našoj zemlji o pitanjima roda i rodne osjetljivosti u intervencijskom sustavu za djecu i mlade u riziku.

POJAM RODA I RODNE OSJETLJIVOSTI

Budući da je središnja tema rada rodna osjetljivost, potrebno je ukratko se osvrnuti na pojam roda i rodnosti u različitim kontekstima, bez da ulazimo u dublju raspravu o ovoj kompleksnoj temi.

Hodžić, Bijelić i Cesar (2003.) definiraju rod kao društveno naučeno/determinirano ponašanje te navode kako se ljudi rađaju kao pripadnici muškog i ženskog spola, ali uče biti djevojčice i dječaci koji će postati žene i muškarci. U tom smislu govori i Branica (2004.) određujući spol kao biološku datost, a rod kao društveni konstrukt. Van Oosten i Van der Vlugt (2004.: 15) smatraju kako »ljudi nisu muškarci ili žene samo zato što imaju muška ili ženska tijela (spol), već se oni se u većoj ili manjoj mjeri osjećaju muškarcem i/ili ženom (identitet) i u većoj ili manjoj mjeri ih okolina oslovljava i vidi kao muškarca odnosno ženu (rod)«. Fagan (2002.) smatra da se spol opisuje kao biološka i psihološka podjela muškaraca i žena, a rod određuje kao nejednakost između muškaraca i žena, koja je društveno konstruirana i (p)održavana od strane institucija, kulture i svakodnevnih interakcija. Smatra kako su rodne razlike najočitije kad je riječ o stereotipima koji rezultiraju u različitim stavovima, akcijama i očekivanjima od maskuliniteta i femininiteta. Butler (2000., prema Marot Kiš i Bujan, 2008.) rod smatra društvenom privremenošću te kaže kako se rod može birati u skladu s dnevnom garderobom. Smatra kako se rod konstruira kroz obrasce ponašanja koji odražavaju norme roda. Muškarci i žene kroz socijalizaciju i osobni razvoj reproduciraju rodne razlike u svakodnevnom životu na način da »žive rod«, odnosno rod je dio socijalne prakse gdje se u konkretnim situacijama reproducira značenja i definicije roda (Brückner, 2002.). Rod kao analitičku kategoriju uvele su u znanstveni i javni diskurs feminističke teoretičarke za koje se smatra kako su ženske probleme učinile vidljivima. Temeljem nastojanja feminističkih teoretičarki, uslijedio je razvoj teorija i istraživanja koji osvjetljavaju rodna pitanja, razumijevanje socijalnih fenomena iz rodne perspektive te promoviranje rodne jednakopravnosti kao načina razmišljanja i politika (Brückner, 2002.). Megher i Parton (2004.) navode stavove feminističkih istraživačica o tome kako su institucije organizirane na muški način, onako kako to vide i rade muškarci (maskulino) što je u suprotnosti s onim kako vide, rade i doživljavaju žene (feminino). U tom kontekstu Brückner (2002.) spominje pojam rodne pristranosti i to u odnosu na socijalne probleme i obrazovanje stručnjaka koji se bave ovim područjem. Naime, poznato je kako žene čine velik dio korisnika, ali i pružateljica socijalnih usluga (u području tzv. pomagačkih struka educiraju se i zapošljavaju, najvećim dijelom, upravo žene). To s jedne strane može biti i prednost, budući da Van Oosten i Van der Vlugt (2004.) smatraju kako muškarci mogu prepoznati probleme žena i obratno, ali ne u istom razmjeru. Zbog istog (sličnog) procesa socijalizacije bolje se prepoznaje značenje problema i riječi osoba istog roda. No, s druge strane dolazi do tzv. feminizacije socijalnih problema i u korisničkom i u profesionalnom smislu.

Kada je riječ o uvažavanju roda kao jedne složene varijable koju treba uzeti u obzir kada je riječ o pristupanju ženama, a i muškarcima, važno je spomenuti i pobliže pojasniti

još neke pojmove. Iako se izraz »rodno« uobičajeno veže uz žene, rod i izrazi vezani uz rod podjednako se odnose i na muškarce. U tekstu koji slijedi često će se koristiti izrazi vezani uz rodnu osjetljivost te će se pritom misliti dominantno na specifično žensku perspektivu.

Pojmovi o kojima će biti riječ su rodna osjetljivost, rodna perspektiva i rodno osviještena politika. Pri definiranju ovih pojmova uglavnom ćemo se služiti Pojmovnikom rodne terminologije² (Borić, 2007.) koji predstavlja prvi dokument te vrste na području Hrvatske izrađen sa svrhom uvođenja rodne terminologije u politički, obrazovni i kulturni prostor.

Rodna osjetljivost odnosi se na pristup koji označava usmjerenost na rod te uzimanje u obzir rodne dimenzije, odnosno specifičnih značajki pojedinog roda. Nasuprot rodnoj osjetljivosti je **rodna neutralnost** koja označava pristup koji nema poseban pozitivan ili negativan učinak na rodne odnose ili jednakost između muškaraca i žena. Covington (2002.) smatra kako se rodna neutralnost jače naglašava tamo gdje se seksizam prevalentan te se često koristi oznaka »bez-rodno« ili rodno neutralno, a zapravo se odnosi na muškarce. S druge strane, važno je isto tako primijetiti kako se izraz rodno osjetljiv često koristi kao sinonim vezan za žene i za žensku perspektivu te ženski pristup spoznaji, kulturi, politici i općenito životu, iako se on podjednako odnosi na oba roda (Borić, 2007.; Peterson, 2005.).

Rodna perspektiva podrazumijeva integriranje roda i rodne dimenzije u programe, politiku i područja ljudskog mišljenja, djelovanja i postupanja jednako kao i afirmaciju te perspektive. Uvažavanjem rodne perspektive promiče se važnost kontekstualizacije i specifičnih pristupa konstruiranja stvarnosti i znanja te se niječe mogućnost univerzalnog, navodno neutralnog pogleda na zbilju i znanje.

Rodno osviještena politika predstavlja sustavno uvođenje politike ravnopravnosti spolova u sve sustave i strukture, politike mjera i programe, procese i projekte. Ona je i način na koji se razumije rodna problematika i način njezine provedbe. Riječ je o konceptu koji je istovremeno i sadržaj i strategija, skup mjera i evaluacija njihove učinkovitosti, s ciljem integriranja jednakosti žena i muškaraca u javnu vlast (Squires, 2004., prema Borić, 2007.). Pojam podrazumijeva osvješćivanje, procesualnost i dinamičnu evaluaciju koja se oslanja na formuliranje i donošenje pozitivnih mjera u svim onim slučajevima u kojima je posrijedi diskriminacija po rodnoj/spolnoj osnovi. S tim u vezi kao primjer navodimo i Rezoluciju ekonomskog i socijalnog Vijeća Ujedinjenih naroda iz 2003. godine (Economic and Social Council Resolution, UN, 26/2003.), vezanu uz prevenciju kriminaliteta u kojoj se jasno naglašava kako »strategije prevencije kriminaliteta, programi i aktivnosti trebaju biti utemeljeni na široj, rodno osjetljivoj/uvjetovanoj, multidisciplinarnoj, dokazima utemeljenoj praksi«.

---

² Točan naziv publikacije je *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*.

PROBLEMI U PONAŠANJU KOD DJEVOJAKA – PERSPEKTIVA ZANEMARENOSTI

U radovima mnogih autora, kako stranih tako i domaćih, možemo naići na konstataciju kako se o problemima u ponašanju i delinkvenciji kod žena, relativno malo pisalo te se o tome često razmatralo isključivo u odnosu na muškarce (Jeđud, 2010.; van Voorhis i sur., 2010.; Zahn, 2009.; Bloom, Owen i Covington, 2005.; Šućur i Žakman-Ban, 2005.; Batchelor i Burman, 2004.; Chesney-Lind i Shelden, 2004.; Covington, 2002.; Bloom i Covington, 1998., 2001.; Chamberlain i Moore, 2002.; Hoyt i Scherer, 1998.; Singer i Mikšaj-Todorović, 1993.; Žakman-Ban, 1993.; Mejovšek i Žakman-Ban, 1986.). Govoreći specifično o rizičnom i delinkventnom ponašanju djevojaka, Zahn, Agnew i Brown (2009.) naglašavaju da, iako su se istraživači i znanstvenici u posljednje vrijeme počeli više baviti temom ženske delinkvencije općenito, djevojke su i dalje relativno zanemarene. Batchelor i Burman (2004.) djevojke promatraju kao »očiglednu manjinu« u sustavu maloljetničkog pravosuđa (i inače u sustavu skrbi o djeci, op. a.). Bloom i Covington (2001.) te Chesney-Lind i Irwin (2008.) smatraju kako je medijska pažnja usmjerena na delinkvenciju djevojaka porasla, no istraživanja o djevojkama koje manifestiraju probleme u ponašanju i dalje su manjkava. Istovremeno raste nezadovoljstvo istraživanjima o mladima koja su se orijentirala samo na mladiće. Takva istraživanja počela su se smatrati nepotpunima ili rodno pristranima. U svijetu su se također počeli razvijati tzv. rodno uravnoteženi pristupi, odnosno kreiraju se takve intervencije koje uzimaju u obzir rod općenito i probleme djevojaka i žena specifično (Chesney-Lind i Irwin, 2008.).

Spomenuto zanemarivanje žena i djevojaka u području kriminološke teorije i prakse dovodi do značajnih propusta kada je riječ o specifičnim rizicima i potrebama ženske populacije kao što su seksualno i fizičko zlostavljanje, maloljetničke trudnoće te povrede djevojaka i žena uzrokovanih društvenim položajem i rasom (Chesney-Lind i Shelden, 1992., prema Owen i Bloom, 1997.). U tom smislu govori i Covington (2002.) koja navodi kako nevidljivost često može označavati i neki oblik potlačenosti. Mnoga istraživanja o razlikama između mladića i djevojaka fokusiraju se na razvojna pitanja, dok rod, rasa i socio-ekonomski status nisu u adekvatnoj mjeri uzeti u obzir.

Chamberlain i Moore (2002.) u kontekstu zanemarivanja problematike djevojaka u sustavu pravosuđa navode stavove pojedinih autora koji govore kako u »na muškarce orijentiranim sustavima« djevojke mogu biti prezaštićene (Schlossman i Cairns, 1991., prema Chamberlain i Moore, 2002.) ili s druge strane mogu biti strože sankcionirane za manje ozbiljna i teška djela. Prema djevojkama se češće poduzimaju intervencije s obzirom na neprihvatljivo ponašanje u odnosu na rod, poput nedopuštene seksualne aktivnosti, bježanja i tvrdoglavosti (Batchelor i Burman, 2004.), odnosno kako spominje Goodkind (2005.), djevojke se kontinuirano kažnjavaju za ponašanja koja su za mladiće prihvatljiva. Bloom i Covington (1998.) navode kako se žensko devijantno ponašanje, u nekim slučajevima, smatra devijantnijim od muškog. Tako i Chesney-Lind i Irwin (2008.) govore o neodgovarajućem fokusu javnosti (kako opće,

tako i stručne, op. a.) na tzv. »tiraniju dobrote« (Brown i Gilligan, 1998., prema Chesney-Lind i Irwin, 2008.) te kao primjer navode javne medijske kampanje u kojima se govori o »opakim djevojkama« te se smatra kako su problemi koje djevojke imaju, naročito u ranoj adolescenciji, samo njihova krivica. Ovakav pristup autorice nazivaju rodnim okrivljavanjem. Slično govore i Batchelor i Burman (2004.) te spominju ustrajanje stručnjaka na percepciji djevojaka kao tvrdoglavih i zlonamjernih te onih »s kojima je teško raditi«.

Mejovšek i Žakman-Ban (1986.) navode kako se smatra da djevojke/žene delinkventnim ponašanjem čine dvostruki prijestup: nad svojom socijalnom ulogom i stereotipom ženstvenosti te nad društvenim normama i zakonom.

Sve navedeno dovodi do pitanja o postojanju dvostrukih standarda u procjenjivanju muškog i ženskog neprihvatljivog ponašanja, odnosno pretpostavke da pojam i kriteriji neprihvatljivog ponašanja nisu jednaki za mladiće i djevojke, odnosno muškarce i žene. Svakako je zanimljivo i važno razmišljati o tome kako spomenuti stereotipi utječu na procjenu rizika i potreba kod djevojaka, a samim time i na kreiranje intervencija. Odnosno, jesmo li skloniji djevojke procjenjivati strože i smatrati ih visoko rizičnima zato što imamo u glavi sliku toga kako bi se »jedna djevojka« trebala ponašati?

Navedeni i slični stavovi i zanemarivanje ženske populacije kada je riječ o rizičnom ponašanju, doveli su do nedostatka odgovarajućih resursa usmjerenih na potrebe djevojaka i žena te teorijski utemeljenih tretmanskim modela koji uzimaju u obzir rod (Chamberlain i Moore, 2002.).

Ovaj rad primarno se bavi rizičnim ponašanjem djevojaka u najširem značenju te riječi, podrazumijevajući u tom kontekstu i probleme u ponašanju djevojaka i maloljetničku delinkvenciju. Rad je usmjeren na problematiku tzv. rodno osjetljivih intervencija za djevojke u riziku. U Hrvatskoj ne nalazimo jasne primjere rodno osjetljivih intervencija (prijedloga, mjera, programa i sl.) koji su usmjereni isključivo na djevojke te ćemo se stoga orijentirati na iskustva i primjere stranih zemalja, odnosno u najvećoj mjeri SAD-a³, pokušavajući ih, koliko je moguće, kontekstualno povezati s našom praksom. Iako se strani sustavi (američki sustav) intervencija razlikuju od hrvatskog s obzirom na organizaciju sustava skrbi o djeci i maloljetničkog pravosuđa, zakonodavstva, ponude i provoditelje intervencija, oni i usprkos tome predstavljaju dobre primjere za učenje i razvoj te povezivanje određenih iskustava u radu s djecom i mladima.

Budući da je sustav intervencija prema djeci i mladima vrlo širok te je riječ o nizu mjera na kontinuumu od prevencije do posttretmana (Bašić, Žižak i Koller-Trbović, 2004.), u ovom radu nećemo se baviti cijelim intervencijskim spektrom, već ćemo se usmjeriti na pitanje rodne osjetljivosti u području procjene rizika i potreba te programiranju intervencija za djevojke s problemima u ponašanju.

---

³ Istraživanja koja se navode većim dijelom provedena su od strane američkih i kanadskih autora, što se nekim dijelom može pripisati razvijenosti izučavanja maloljetničke delinkvencije na području SAD-a i Kanade, ali i autoričinom nedovoljnom poznavanju drugih stranih jezika.

RODNO OSJETLJIVI INSTRUMENTI PROCJENE

Većina stranih i domaćih istraživanja i autora navodi kako mladići i djevojke pokazuju slične obrasce problema u ponašanju s tom razlikom što je razina rizičnosti kod djevojaka mnogo niža te problemi kod njih kasnije počinju (Zahn, 2009.; Macuka, 2008.; Moffitt, 2006., prema Campa i sur., 2008.; Rudan i sur., 2005.; Živčić- Bećirević, Smojver-Ažić, Miščenić, 2003.; Tiet i sur., 2001.). Najčešći oblici problema u ponašanju koje djevojke manifestiraju odnose se na zlouporabu alkohola i droga, depresiju, poremećaje hranjenja, probleme s mentalnim zdravljem, bježanje od kuće, skitnju i promiskuitetno ponašanje (Jeđud, 2010.; Hoge i Robertson, 2008.; Chesney-Lind i Shelden, 2004.; McCabe i sur., 2002.; Moffit i sur., 2001.; Singer i Mikšaj-Todorović, 1993.; English, 1993., prema Curtis, Alexander i Lunghofer, 2001.). Autori također navode da se kod djevojaka u značajnijoj mjeri pojavljuju iskustva emocionalnog i seksualnog zlostavljanja i značajno viša razina psihopatologije (McCabe i sur., 2002.; Rapuš-Pavel, 1999.). Riječ je, dakle, o nizu međusobno povezanih rizika i potreba koje zahtijevaju pažljiv pristup i sveobuhvatne intervencije. Acoca i Dedel (1998.) navode kako se »tipičan profil« djevojke u riziku može opisati kao »velike potrebe, niski rizik«. Slično govore i Žižak, Maurović i Jeđud (2010.) te temeljem istraživanja rizika i potreba djece i mladih u Hrvatskoj navode visoku tretmamsku zahtjevnost djevojaka, posebno onih u institucionalnom tretmanu.

Uzmemo li u obzir navedenu kompleksnost rizičnosti kod djevojaka, možemo se složiti kako je potrebno imati dobro razvijene procedure i instrumente procjene koji uzimaju u obzir sve specifičnosti ženske populacije. Odnosno, kako navode Pealer, Shaffer i Latessa (2003.) procjena treba služiti kao vodič za odlučivanje o smještaju i tretmanu te biti jasna smjernica za izradu programa usklađenog s potrebama pojedinca, imajući na umu prijemčivost pojedinca na pojedine intervencije. Bostwick i Ashley (2009.) navode kako princip »jedna veličina odgovara svima« ne pomaže djevojkama. Iako su mnogi rizični čimbenici jednaki i kod djevojaka i kod mladića, oni se međusobno razlikuju u odnosu na osjetljivost na te rizike i količinu izloženosti rizicima te su im stoga potrebne drugačije vrste intervencija. Neki autori ističu kako su kriteriji procjene problema u ponašanju više usmjereni na ponašanja koja češće manifestiraju dječaci, dok oblici ponašanja koje manifestiraju djevojčice često ostaju nezapaženi (Pejović Milovančević, Popović Deušić i Aleksić, 2002., prema Lokas i Bouillet, 2006.). Odnosno, u procesu procjene ne respektiraju se u dovoljnoj mjeri razlike između muške i ženske populacije koje su društveno uvjetovane (Mejovšek i Žakman-Ban, 1986.).

Autori koji se bave pitanjima procjene rizika i potreba u odnosu na rod slažu se oko dvije ključne skupine zaključaka:

(1) Većina suvremenih instrumenata procjene nastala je i validirana u istraživanjima koja su se provodila gotovo isključivo na muškoj populaciji te su kao takvi nedovoljno adekvatni za žene/djevojke (Emeka i Sorensen, 2009.; Salisbury, Van Voorhis i Spiropoulos, 2008.; Van

Voorhis i sur., 2008; Daigle, Cullen i Wright, 2007.; Odgers, Moretti i Reppucci, 2005.; Van Voorhis i Presser, 2001., prema Van Voorhis, 2006.)

(2) Suvremeni instrumenti procjene ne uzimaju u obzir spoznaje o specifičnim potrebama i rizicima vezanim uz žensku populaciju, posebno kada su u pitanju varijable kao što trauma, viktimizacija, nasilje, zlouporaba sredstava ovisnosti, seksualno i fizičko zlostavljanje (Brennan, Breitenbach i Dietrich, 2010.; Van Voorhis i sur., 2010.; Wright i sur., 2009.; Salisbury, Holtfreter i Cupp, 2007., prema Emeka i Sorensen, 2009.; Odgers, Moretti i Reppucci, 2005.; Daigle, Cullen i Wright, 2007.; Van Voorhis, 2006.; Cunningham i sur., 2000., prema Odgers, Moretti i Reppucci, 2005.; Hubbard i Pratt, 2002., prema Emeka i Sorensen, 2009.)

Dvije navedene skupine zaključaka na neki način govore i o dvije dominantne skupine pristupa kada je riječ o procjeni potreba i rizika. Riječ je o, kako to navode Jones Hubbard i Mathews (2008.) te Wright i sur. (2009.), dva dominantna teorijska pristupa, odnosno kako spominju Van Voorhis i sur. (2010.), o dvije opozicijske paradigme:

1. Rodno neutralni pristup ili kako to autori nazivaju »Što djeluje« grupa (eng. *What works*). Pristup je utemeljen na radu skupine kanadskih psihologa predvođenih Andrewsom i Bantom (1995.), odnosno na tzv. RNR⁴ modelu (rizik-potrebe-prijemčivost). Pripadnici rodno neutralnog pristupa navode kako isti principi rizika i potreba vrijede i za djevojke i za mladiće.

2. Rodno osjetljivi pristup koji se temelji primarno na feminističkoj perspektivi te je fokusiran na objašnjavanje porasta i ozbiljnosti djevojačke delinkvencije. Zagovornici ovog pristupa naglašavaju jedinstvenost iskustva djevojkama te smatraju kako su djevojkama potrebni kvalitativno drugačiji programi i usluge u odnosu na mladiće, pa samim time i drugačiji načini procjene rizika i potreba.

S obzirom na ova dva dominantna pristupa, autori govore o dvije skupine instrumenata za procjenu: rodno neutralni i rodno osjetljivi instrumenti. U tablici koja slijedi dan je kratak prikaz dvaju navedenih pristupa (prema Simourd i Andrews, 1994., prema Van Voorhis, 2006.; Hubbard i Pratt, 2002., prema Emeka i Sorensen, 2009.; Jones Hubbard i Mathews, 2008.; Van Voorhis i sur., 2010.; Brennan, Breitenbach i Dietrich, 2010.).

---

⁴ *Risk-Needs-Responsivity*.

Tablica 1.

Prikaz razlika između rodno neutralnog i rodno osjetljivog pristupa procjeni (Simourd i Andrews, 1994., prema Van Voorhis, 2006.; Hubbard i Pratt, 2002., prema Emeka i Sorensen, 2009.; Jones Hubbard i Mathwes, 2008. i Van Voorhis i sur., 2010.; Brennan, Breitenbach i Dietrich, 2010.)

Rodno neutralan pristup	Rodno osjetljiv pristup
<ul style="list-style-type: none"> • Temeljen na modelu rizici-potrebe-prijemčivost. • Najvažnije kriminogene potrebe jednake i za muškarce i za žene. Uvažavanje da djevojke/ žene (i ostale subgrupe) zahtijevaju drugačiji pristup pokriveno je principom prijemčivosti. • Temelji se na kvantitativnom istraživanju na velikim uzorcima, s brojnim istraživanjima, meta-analizama, ponovljenim istraživanjima i ponovljenim meta-analizama, ali većina istraživanja nije uključivala djevojke. Čak i kada su istraživanja provođena na ženskim uzorcima, nijedan od specifičnih rizičnih čimbenika svojstvenih ženama nije uziman u obzir. • Formalizirana procedura procjene temeljena na standardiziranom i strukturiranom instrumentu. • Fokus na antisocijalne prediktore (ponašanje, osobnost, vršnjaci i stavovi) koji su u velikoj mjeri povezani s recidivizmom. 	<ul style="list-style-type: none"> • Temeljen na feminističkim teorijama i istraživanjima. • Djevojke/ žene i mladići/ muškarci su različiti te bi fokus trebalo staviti na specifičnu perspektivu i potrebe djevojaka/ žena. • Temelji se na kvalitativnom istraživanju i malim uzorcima, uglavnom isključivo ženskim. • Holistička i individualizirana procjena. • Fokus na predrasude vezane uz rod, objašnjenja kako socijalni kontekst pridonosi delinkvenciji te specifične potrebe djevojaka/ žena. Predložen je model tzv. rodno uvjetovanih načina (puta)¹ koji dovode djevojke (žene) u sukob sa zakonom.

Iako načelno govore o dva dominantna odnosno suprotstavljena pristupa, Jones Hubbard i Mathews (2008.) navode kako se ova dva pristupa u stvarnosti ne razlikuju tako jasno, kao što vjerojatno ima i znanstvenika koji, u nekoj mjeri, zagovaraju oba pristupa. Ovi autori također smatraju kako oba pristupa imaju svoju važnost kad je riječ o procjeni potreba i rizika kod djevojaka, s čime se slažu i Wright i sur. (2009.). Stoga, Jones Hubbard i Mathews (2008.) zagovaraju primjenu standardiziranih rodno neutralnih instrumenata, ali tek nakon validacije na ženskom uzorku te uz prilagođavanje normi za razine rizika. Nadalje, preporučuju primjenu instrumenata koji se inače koriste za populaciju djevojaka (npr. stan-

⁵ Izraz koji se koristi u anglosaksonskoj literaturi je »gendered pathway«.

dardizirana procjena u području metalnog zdravlja⁶) uz dodatnu procjenu snaga i prednosti putem dubinskog intervjua pri prijemu.

U raspravama među znanstvenicima koji zastupaju navedene pristupe, u literaturi nailazimo na stavove feministički orijentiranih teoretičarki koje cijelu paradigmu rizika i procjene rizika smatraju neadekvatnom za djevojke/ žene (Van Voorhis i sur., 2010.). Tako Salisbury, Van Voorhis i Spiropoulos (2008.) smatraju kako popularni princip rizika i potreba nije u skladu s rodno osjetljivom literaturom. Isto nalaze etički upitnim s obzirom na standarde struke koji nalažu pomnu procjenu rizika i potreba te na njoj temeljeno programiranje. Pristup kriminogenih rizika i potreba ne uzima u obzir čimbenike kao što su ekonomska marginalizacija, uloga patrijarhalnog društva, seksualnog zlostavljanja i položaja žena u društvu (Bloom, 2000., prema Covington, 2002.). Govori se o suvremenom imperativu kreiranja programa i politika na temelju modela rizika i potreba zbog čega se ne obraća pažnja na specifične potrebe žena (Salisbury, Van Voorhis i Spiropoulos, 2008.). Nadalje, Dowden i Andrews (1999., prema Covington, 2002.) spominju kako su istraživanja na kojima se temelji rodno neutralna procjena rizika provedena od 1965. do 1997., a više od 70% tih istraživanja provedeno je prije 1985., dok su samo neka bila fokusirana na delinkventne žene i djevojke.

S druge strane, zagovornici rodno neutralnog pristupa smatraju kako feministički orijentirani istraživači nemaju poštovanja prema znanstvenim dokazima (Andrews i Bonta, 1998., prema Van Voorhis i sur., 2010.) te kako programi za djevojke koji se fokusiraju samo na područja poput samopoštovanja i problema s mentalnim zdravljem, a uz isključivanje velikih rizičnih čimbenika, mogu osnažiti djevojke da poboljšaju kvalitetu svog života, ali vjerojatno neće smanjiti recidivizam (Jones Hubbard i Mathews, 2008.).

U literaturi se spominju i istraživanja koja su za cilj imala razvoj rodno osjetljivih instrumenata, no riječ je o instrumentima procjene u penalnom sustavu. Iako je riječ o populaciji odraslih žena, a ne djevojaka, sličan način razvoja rodno osjetljivih instrumenata moguće je primijeniti i na mlađoj populaciji. Američka autorica Patricia Van Voorhis sa svojim timom suradnika (Van Voorhis i sur., 2008.; Van Voorhis i sur., 2010.) razvila je dva tipa instrumenata procjene za žene:

1. tzv. »dodatak« (eng. *trailer*) koji je kreiran kao dopuna postojećim instrumentima procjene rizika/potreba kao što je npr. LSI-R⁷. Ovaj instrument uz dobro poznata područja rizika⁸ uzima u obzir i područja specifično vezana uz samopoštovanje, samoučinkovitost, stres

---

⁶ Temeljem analize 143 instrumenta koji se koriste za procjenu rizika i potreba te planiranje intervencija kod djevojaka Zahn i sur. (2008.) zaključuju kako su instrumenti koji se koriste u području metalnog zdravlja osjetljiviji na rodne razlike nego oni u sustavu pravosuđa.

⁷ Level of Service Inventory – Revised, LSI-R (Andrews i Bonta, 1995.).

⁸ Područja rizika koja se procjenjuju u LSI-R su: kriminalna povijest, školovanje-zaposlenje, financije, obitelj-brak, smještaj, slobodno vrijeme-rekreacija, druženje, problemi ovisnosti, emocionalne interferencije, te stavovi-orijentacija.

vezan uz roditeljstvo, zlostavljanje u djetinjstvu i u odrasloj dobi, disfunkcionalne odnose te obiteljsku podršku.

2. zaseban, tzv. »samostojeći« instrument razvijen posebno za žene. Instrument pokriva sljedeća područja: sadašnja i prijašnja kaznena djela, mentalno zdravlje, zlorporaba sredstava ovisnosti, disfunkcionalni odnosi, antisocijalni poznanici, osobna sigurnost, obiteljska podrška, podržavajući odnosi, obrazovanje, zapošljavanje, financijska situacija, dostupnost socijalnih usluga, zlostavljanje u djetinjstvu i odrasloj dobi, stres vezan uz roditeljstvo, skrbništvo nad djecom, samopoštovanje i samoučinkovitost.

Oba instrumenta razvijena su sukladno recentnoj literaturi i fokus grupama sa stručnjacima koji rade u tretmanu te ženama zatvorenica. Instrumenti su primjenjivani na tri razine sustava intervencija u pravosuđu: alternativnim sankcijama (probacija), kaznenim ustanovama (zatvor) te uvjetnom otpustu. Prvi pokazatelji podržavaju korištenje dodatnih rodno osjetljivih rizičnih čimbenika, budući da kako navode Van Voorhis i sur. (2008.), dinamički instrumenti procjene rizika/potreba koji su krojeni prema potrebama žena, obećavaju u smislu predikcije budućih obrazaca činjenja kaznenih djela te identificiraju potrebe koje ako nisu tretirane na odgovarajući način, vjerojatno će doprinijeti budućoj delinkvenciji.

U odnosu na procjenjivanje rizika i potreba djece i mladih u Hrvatskoj, moramo napomenuti kako kod nas još nema dilema oko rodno neutralnih ili rodno osjetljivih instrumenata. Naime, u naš se sustav tek pokušavaju uvesti instrumenti standardizirane procjene normirani na uzorku djece i mladih iz naše zemlje. Promišljanja o rodnoj osjetljivosti instrumenata (možda) su tek pred nama. U ovom kontekstu zanimljivo je spomenuti i dva novija domaća istraživanja koja govore u prilog kreiranja i validiranja instrumenata na muškoj populaciji te se u tom smislu čini da i istraživači s područja Hrvatske slijede strane trendove u razvoju instrumenata procjene. Spomenuta domaća istraživanja bave se pripisivanjima uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja (Ricijaš, 2009.) te stigmatizacije i slike o sebi kod maloljetnih delinkvenata (Majdak, 2009.). U okviru ovih dvaju istraživanja kreirana su dva nova instrumenta koji su primjenjivani isključivo na muškoj populaciji. Ne ulazeći u kriterije kojima su se koristili autori navedenih instrumenata, kod odabira (muške) populacije za svoja istraživanja, možemo samo pretpostaviti kako autori češće odabiru mušku populaciju zbog činjenice da mladići u sustavu intervencija čine od 80 do 90% populacije te s obzirom na njihovu brojnost (u odnosu na djevojke) vjerojatno i čine pogodniji (veći) uzorak za istraživanje.

RODNO OSJETLJIVO PROGRAMIRANJE I RODNO OSJETLJIVI PROGRAMI

Na početku je važno istaknuti kako će se o programima govoriti kao o skupnom nazivu koji podrazumijeva intervencije i usluge namijenjene (u ovom slučaju) djevojkama, neovisno o dijelu intervencijskog kontinuuma. Dakle, u ovom kontekstu izraz programiranje ne odnosi se na izradu individualnog plana i programa za pojedinca, iako se obilježja i teme koje će se spominjati mogu

koristiti i na individualnoj razini, već se odnosi na kreiranje tipa intervencije. Literatura koja se bavi temom rodno osjetljivog programiranja i rodno osjetljivih/specifičnih programa uglavnom se veže uz imena američkih autorica kao što su Meda Chesney-Lind⁹, Barbara Bloom i Stephanie Covington. Ove znanstvenice su zagovarateljice rodno osjetljivih pristupa te su njihovi radovi i istraživanja ekstenzivno citirani. To neće biti iznimka ni u ovom radu.

Kako bismo mogli govoriti o temi rodno osjetljivog programiranja, čini se važnim započeti s iznošenjem nekih ključnih primjedbi i kritika na račun postojećih intervencija za djevojke. Na taj će se način možda najjasnije ocrtati potreba za drugačijim, rodno osjetljivim pristupom, odnosno tzv. intervencijama po mjeri djevojaka.

KRITIKE POSTOJEĆIH INTERVENCIJSKIH SUSTAVA ZA DJEVOJKE

»Godinama se pretpostavljalo da sve što je potrebno napraviti da bi neki program kreiran za mladiće bio djelotvoran i za djevojke jest obojiti zidove u ružičasto i ukloniti pisoare.«

(Daniel, 1996., prema Chesney-Lind i Shelden, 2004.: 263)

Brojne su kritike na račun postojećih programa namijenjenih djevojkama (i ženama) u riziku. Većina autora smatra kako nema dovoljno diferenciranih programa namijenjenih isključivo djevojkama ni na jednoj razini sustava intervencija. Tako Bloom i Covington (1998., 2001.), Chesney-Lind i Shelden (2004.) te Goodkind (2005.) smatraju kako je sustav intervencija kreiran za mladiće i zanemaruje rodno specifične programe i tretman i potrebe djevojaka.

Istraživanje koje je proveo Lipesy (1990., prema Bloom i Covington, 2001.) na uzorku od ukupno 443 programa prevencije delinkvencije pokazalo je da 35% programa namijenjeno samo mladićima, a 43% je primarno¹⁰ za mladiće. 2% programa namijenjenih je samo djevojkama, a 6% primarno za djevojke. Nadalje, od potencijalno obećavajućih programa za prevenciju delinkvencije koje je identificirao američki *Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention*, 24 programa bila su samo za mladiće, a samo 2 programa bila su namijenjena djevojkama (Girls Incorporated, 1996., prema Chesney-Lind, Morash i Stevens, 2008.). Zanimljivo ili, kako kažu Chesney-Lind, Morash i Stevens (2008.), ironično je, kako se jedan od programa bavio maloljetnim očevima, no sličnog programa za maloljetne majke nije bilo.

Chesney-Lind, Morash i Stevens (2008.) smatraju kako činjenica da su djevojke »manje ozbiljne delinkventice« (niži rizik i manja društvena opasnost počinjenih djela) od mladića ne znači da one imaju manje potreba. Detaljnije proučavanje njihovih životnih situacija otkriva obrasce međusobno povezanih teškoća i iskustva koja dovode do delinkvencije, ali i drugih problema (npr. duševne bolesti). Autorice smatraju kako trendovi porasta maloljetničke

---

⁹ Belknap (2004.) je naziva majkom feminističke kriminologije.

¹⁰ Programi su, u načelu, kreirani i namijeni muškim korisnicima, ali u njih se mogu uključiti i djevojke (vrijedi i obratno).

delinkvencije kod djevojaka ukazuju na nužnost fokusiranja na potrebe djevojaka u razvoju novih programa prevencije i intervencija. Takav fokus iznimno je bitan u programiranju, budući da su djevojke dugo bile primateljice »usluga koje su otpad za djevojke koje su za otpad¹¹« (Wells, 1994., prema Chesney-Lind, Morash i Stevens, 2008.). U tom smislu, Chesney-Lind i Shelden (2004.) govore o programiranju intervencija na način »kao da su djevojke važne« i nadilaženju pristupa »gdje djevojke stoje po strani i gledaju dečke kako igraju nogomet«. Bloom i Covington (1998., 2001.) navode kako se malo zna o specifičnim intervencijama i vještinama potrebnima za rad s djevojkama te o kriterijima i elementima uspješnih programa koji dovode do pozitivnih ishoda. Smatraju kako u postojećim programima namijenjenim djevojkama nedostaje povezanosti i kongruentnosti te su tretmanska okruženja često kaotična i nesigurna.

Caseau, Luckasson i Kroth (1994., prema Chamberlain i Moore, 2002.) te Gouvis Roman i sur. (2006.) u odnosu na područje SAD-a navode nedostatak adekvatnih programa rane intervencije u zajednici, posebno u području obrazovanja i obitelji. Osvrćući se na situaciju u Velikoj Britaniji, Batchelor i Burman (2004.) navode kako su programi i inicijative specifično kreirani za djevojke rijetki, a razumijevanje učinkovitih strategija za rad s djevojkama limitirano. Pokretanje rodno specifičnih programa za djevojke smatraju posebno problematičnim zbog malog broja djevojaka u sustavu i kratkog trajanja mjera. Navode kako se ustanove za djevojke percipiraju kao neiskorištene i često neisplative. U tom smislu, Bloom i Covington (2001.) upozoravaju na određenu vrstu seksističkih opravdanja. Primjerice, argument da je potrebno manje financijskih sredstava za programe namijenjene djevojkama zbog toga što su one manje opasne za društvo smatraju seksističkim. Jednako tako, govore autorice, pri provođenju programa koji su fokusirani na psihološku traumu, treba izbjegavati podržavanje stereotipa o ženskoj krhkosti.

Chesney-Lind, Morash i Stevens (2008.) istraživale su koje potrebe i tretmanska područja djevojke same spominju kad je riječ o intervencijama koje su im dostupne. Tako zaključuju kako djevojke u tretmanu traže odrasle koji bi služili kao zamjenski članovi obitelji koji će kontinuirano osiguravati skrb, sigurnost, nekoga tko će ih slušati i s kim se može razgovarati.

Holsinger i sur. (1999., prema Chesney-Lind, Morash i Stevens, 2008.) identificirali su brojna područja intervencija koje su djevojke smatrale da bi im koristile, a koja kroz tretman nisu bila zadovoljena. Važno je napomenuti kako je riječ o procjenama djevojaka: 70,3% djevojaka htjelo je *stručne kvalifikacije ili vještine potrebne za dobivanje posla*, 8,7% smatra da su to i dobile; 69,3% djevojaka htjelo je *učiniti o odnosima* (i imati dobre odnose), 5% ih smatra da su to i dobile; 66,2% djevojaka htjelo je aktivnosti *usmjerene na sport, zdravlje i fizičku kondiciju*, 6,25% smatra da su to i dobile; 64,1% djevojaka htjelo je *naučiti kako samostalno živjeti*, 5% ih je procijenilo da su to i dobile; 62,3% djevojaka htjelo je *pomoć s kontrolom ljutnje*, 9,3% smatra da su to i dobile; 60,9% djevojaka htjelo je *naučiti kako bolje učiti i postići bolji školski uspjeh*, 3,1% smatra da su to i dobile; 55,5% djevojaka htjelo je *naučiti vještine rješavanja*

---

¹¹ Eng. *throwaway services for throwaway girls.*

problema, 9,3% smatra da su to i dobile; 54% je djevojaka htjelo je *obiteljsko savjetovanje*, 13,7% procjenjuje da su to i dobile; 53,8% djevojaka htjelo je *opću zdravstvenu edukaciju*, 8,2% procjenjuje da su to i dobile. Iz ovih podataka vidljiv je velik nesrazmjer između potreba i očekivanja djevojaka i njihove percepcije pruženih usluga.

Na području Hrvatske nedostaju istraživanja usmjerena specifično na programe za djevojke, možda i najvećim dijelom stoga što nema pokazatelja o specifičnim programima namijenjenim samo djevojkama u kontekstu intervencija namijenjenih djeci i mladima u riziku. Jedan od rijetkih pokazatelja nekih specifičnosti vezanih uz rod nalazimo u istraživanju koje su proveli Tasić, Žakman-Ban i Buđanovac (1998.). Istraživanje se bavilo kriminološkim obilježjima tijekom zavodskog tretmana maloljetnih počinitelja te se željelo utvrditi postoje li razlike u kriminološkim obilježjima i tijeku tretmana s obzirom na rod. Pokazalo se kako razlike između djevojaka i mladića postoje u vremenu počinjenja prvog kaznenog djela, učestalosti kriminalne aktivnosti i recidivizma na način da su maloljetnice na svim navedenim područjima pokazivale manji rizik (kasnije su započinjale s činjenjem kaznenih djela, njihova kriminalna aktivnost bila je manje učestala te su u manjoj mjeri recidivirale). Autori navode kako su se maloljetnice također bolje integrirale i prilagođavale uvjetima institucionalnog života. Navodimo i istraživanje koje su proveli Šućur i Žakman-Ban (2005.) na uzorku zatvorenica u KZ-u Požega i zatvorenika u KZ-u Lepoglava. Rezultati su pokazali kako zatvorenice i zatvorenici nemaju jednake šanse u radnom i obrazovnom tretmanu. Naime, ženama se nude isključivo ženski kućni poslovi, čime se, kako smatraju autori, unutar zatvora zadržavaju tradicionalni obrasci rodni uloga, koji su u društvu bitno promijenjeni. Autori razlog tome vide u nedostatku financijskih sredstava, krutosti zatvorskoga života i sporog prilagođavanje na vanjske promjene, ali i manjoj zainteresiranosti društva za zatvorski život žena. Također smatraju da su ovakvom ponudom poslova posebno pogođene obrazovanije zatvorenice, koje ne mogu razvijati i primjenjivati svoje profesionalne vještine.

DEFINIRANJE RODNO OSJETLJIVOG PROGRAMIRANJA

U literaturi je moguće pronaći nekoliko različitih definicija, odnosno opisa rodno osjetljivog programiranja od kojih ćemo neke i navesti detaljnije. Uz izraz rodno osjetljivo programiranje, nailazi se i na sljedeće izraze: rodno kompetentno programiranje, rodno specifično programiranje, rodno specifične usluge i sl. Prikaz nekih definicija rodno osjetljivog programiranja dan je u tablici 2. Ono što je moguće primijetiti u vezi navedenih definicija jest kako su neke općenitije, odnosno mogli bismo čak reći, rodno korektnije, pa spominju rod kao neutralni pojam (npr. definicija prema Guiding Principles for Promising Female Programming, 1998.), dok su druge usmjerene specifično na žensku populaciju (npr. Covington, 2001.).

Tablica 2.

Prikaz nekih definicija rodno osjetljivog programiranja

Autori/ izvor	Definicija
Guiding principles for promising female programming (1998.)	Rodno specifično programiranje odnosi se na modele programa i usluga koji na sveobuhvatan način odgovaraju specifičnim potrebama određene rodne skupine, kao što su adolescentice. Takvi programi njeguju razvoj pozitivnog rodno identiteta te prepoznaju koji su rizici specifični za određenu skupinu kao i koji su ključni zaštitni čimbenici na kojima se može graditi otpornost i prevencija delinkvencije.
Intermediate sanctions for female offenders (1995.)	Rodno osjetljiv je onaj program koji uzima u obzir stvarne razlike između muškaraca i žena u odnosu na njihove stilove učenja i vezivanja te njihove životne okolnosti.
Office of juvenile justice and delinquency prevention (Bloom i Covington, 1998.)	Rodno specifične usluge su one koje su kreirane kako bi odgovarale na specifične potrebe žena, koje vrednuju žensku perspektivu, koje cijene ženska iskustva, uzimaju u obzir i poštuju ženski razvoj te osnažuju djevojke i žene da ostvare svoje potencijale.
Bloom i Covington (2000.)	Rodno osjetljivi pristupi su multidimenzionalni te se baziraju na teorijskoj perspektivi koja rodno uvjetovane uzroke delinkvencije. Ovakvi programi u fokusu imaju socijalne (siromaštvo, rasa, društveni sloj, rodna nejednakost) i kulturalne čimbenike kao i terapijske intervencije. Intervencije uključuju pitanja poput zlostavljanja, nasilja, obiteljskih odnosa, zlorabe sredstava ovisnosti i s njima vezanih problema. Rodno osjetljivi programi osiguravaju pristup temeljen na snagama te učenju vještina.
Covington (2001.)	Rodno osjetljivo programiranje je stvaranje okruženja kroz biranje prostora, stručnjaka, razvoj programa, sadržaja i materijala koji odražavaju razumijevanje stvarnosti u kojoj žive djevojke te su prijemčivi za njihove potrebe i snage.

Rodno osjetljivo programiranje i rodno osjetljive usluge na području SAD-a od 1992. su i zakonski propisani. U dopuni Zakona o maloljetničkom pravosuđu i prevenciji delinkvencije (*Juvenile Delinquency and Prevention Law*) navodi se zahtjev da se osiguraju sredstva kako bi se istražio sustav maloljetničkog pravosuđa i identificirali propusti sustava kada je riječ o intervencijama namijenjenim djevojkama. Zakon nalaže i analizu problema delinkvencije te rodno specifičnih usluga (Guiding principles for promising female programming, 1998.).

U kontekstu rodno osjetljivog programiranja, Bloom i Covington (1998.) pojašnjavaju i koncept jednakopravnosti djevojaka i mladića. Autorice navode kako jednakopravnost ne znači osiguravati iste programe, tretmane i prilike za djevojke i mladiće. Jednakopravnost znači osigurati takve uvjete koji znače isto za djevojke i mladiće. Napominju kako rodno osjetljivi programi nisu jednostavno programi koji nose oznaku »samo za djevojke«, a koji su bili primarno kreirani za mladiće. Batchelor i Burman (2004.) navode kako programi osim što trebaju biti rodno specifični trebaju biti i dobnospecifični i kulturalnospecifični. Autori navode kako je to važno budući da neki rodno osjetljivi programi za žene ne pokazuju dostatnu održivost za djevojke.

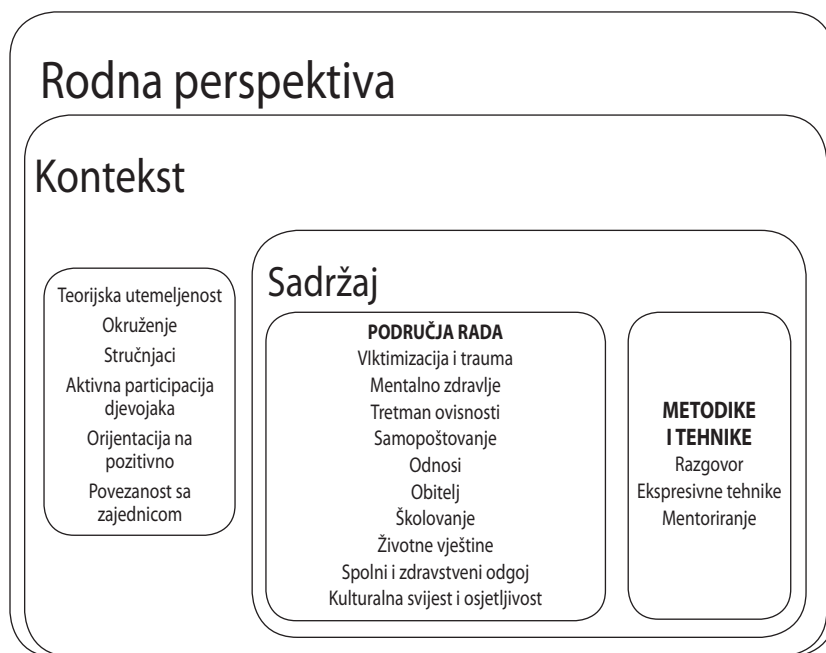
OBILJEŽJA RODNO OSJETLJIVIH PROGRAMA ZA DJEVOJKE

Proučavajući literaturu o rodnom osjetljivim programima za djevojke, moguće je na generalnoj razini izdvojiti kako se autori slažu oko (već spomenute) kompleksnosti rizika i potreba kod djevojaka te usmjerenosti na sveobuhvatne programe koji će spomenute kompleksne potrebe tretirati povezano. Bloom i Covington (2001.) smatraju kako postoje dva ključna aspekta u razvoju rodno osjetljivih programa: kontekst i sadržaj. Koristeći se ovom logikom i proširujući originalno shvaćanje konteksta kao (samo) okruženja i sadržaja u smislu sveobuhvatnosti, pobliže ćemo pojasniti obilježja rodno osjetljivih programa za djevojke. Kontekst, u ovom slučaju, podrazumijeva teorijsku utemeljenost programa, okruženje u kojem se program odvija, stručnjake koji kreiraju i provode program, aktivnu participaciju djevojaka, orijentaciju na traženje snaga i pozitivnog te povezanost sa zajednicom. U odnosu na sadržaj, osvrnut ćemo se na područja rada, odnosno kako ih Bloom i Covington (2001.) nazivaju, višestruke rodno specifične potrebe (viktimizacija i trauma, tretman ovisnosti, samopoštovanje, odnosi, obitelj, školovanje, životne vještine, spolni i zdravstveni odgoj, kulturalna svijest i osjetljivost) te metode i tehnike rada (razgovor, ekspresivne i kreativne tehnike i mentoriranje). Kao zasebno obilježje navodimo rodnu perspektivu budući da ona po svojoj prirodi pripada i kontekstu i sadržaju (slika 1.).

Bitno je napomenuti da ovo zasigurno nisu sva obilježja rodno osjetljivih programa, već kako to kažu Bloom i Covington (1998.), riječ je obilježjima koje je potrebno uzeti u obzir, ali se na njih ne treba ograničiti. Također, važno je naglasiti kako principi, sadržaji, metode i tehnike koje se navode u daljnjem tekstu, vrijede i za mladiće, odnosno mnogi od navedenih principa, sadržaja i metoda mogu se smatrati i univerzalnim principima učinkovitih intervencija. No, u kontekstu ovog rada, i temeljem literature koja se citira u radu, ovi principi, sadržaji i metode razmatrat će se isključivo u odnosu na djevojke. Takav pristup je, mogli bismo reći, dominantno feministički, no smatramo da ga je vrijedno iznijeti.

Slika 1.

Kontekst i sadržaj rodno osjetljivih programa za djevojke

RODNA PERSPEKTIVA

Kao što je i navedeno, rodna perspektiva predstavlja zasebno i sveobuhvatno područje koje se odnosi i na kontekst i na sadržaj, odnosno možemo je promatrati kao svojevrsnu pozadinu provođenja intervencija. Covington i Bloom (2006.), govoreći o principima rodno osjetljivog programiranja navode kako je osnovno priznati da »rod čini razliku« i da djevojke imaju svoje specifičnosti. U odnosu na to potrebno je »njegovati ženstvenost« kao pozitivan identitet i svojstvenu snagu te uključiti rituale prijelaza od djevojke do žene (tzv. *rite of passage*¹²). Potrebno je također omogućiti djevojkama da prepoznaju opasnosti i rizike s kojima su suočene zbog svog roda kao što su seksizam (manje moći i prilika u društvu) i viktimizacija (dječja pornografija, prostitucija i drugi oblici iskorištavanja) (Federle i Chesney-Lind, 1992., prema Guiding principles for promising female programming, 1998.).

¹² Ceremonija prijelaza (eng. *rite of passage*) je univerzalni fenomen koji označava promjenu socijalnog statusa kod pojedinca prilikom ulaska u novu grupu ili novo razdoblje u životu (primjerice, pubertet, vjenčanje).

KONTEKST

TEORIJSKA UTEMELJENOST

Rodno osjetljivi programi trebali bi se temeljiti na kongruentnim i integriranim teorijama koje odgovaraju psihološkim i socijalnim potrebama djevojaka te odražavaju realnost njihovih života (npr. teorija traume). Takvi programi također bi trebali uzeti u obzir i rodno uvjetovana načine (putove) koji dovode djevojke u sukob sa zakonom, odnosno normama prihvatljivog ponašanja (Bloom i Covington, 2001.).

OKRUŽENJE

Izraz »okruženje« u ovom kontekstu odnosi se i na fizički i na psihički i na socijalni prostor u kojem se odvija program. Autori navode kako bi se tretmansko okruženje trebalo temeljiti na na sigurnosti, poštovanju i dostojanstvu (Covington i Bloom, 2006.), odnosno biti fizički i emocionalno sigurno (Leschied i sur., 2001.; Beckman, 1994., prema Bloom i Covington, 1998.). Acoca (1995., prema Guiding Principles for Promising Female Programming, 1998.) smatra kako bi ustanove (i okruženja) trebale biti prijateljske za djevojke (eng. *female-friendly*) u smislu manjeg smještajnog kapaciteta koji dopušta inovacije, intenzivnije interakcije između stručnjaka i djevojaka uz pozitivnu atmosferu koja ohrabruje pozitivne promjene. Takvo okruženje predstavlja suprotnost kaosu i patologiji obitelji iz kojih djevojke dolaze. U tom smislu, Covington (2002.) spominje kako bi okruženje trebalo biti »terapeutsko«, odnosno imati terapeutski (ljekovit) učinak. Haigh (1999., prema Covington 2002.) govori o terapeutskoj kulturi koja sadržava 5 esencijalnih elemenata: **privrženost** (kultura pripadanja), **okruženje** (kultura sigurnosti), **kommunikaciju** (kultura otvorenosti), **uključivanje** (kultura participacije i građanstva), **djelovanje** (kultura osnaživanja). Chamberlain i Moore (2002.) te Belknap i sur. (1997., prema Bloom i Covington, 1998.) preporučuju istorodno okruženje, odnosno prostor koji je odvojen od zahtjeva i pažnje mladića. S tim u vezi, Bloom i Covington (1998.) navode kako se ženski osjećaj za sebe (eng. *self*) očituje i razvija drugačije u ženskim grupama, a drugačije u mješovitim grupama. U literaturi se također naglašava kako bi prostor trebao biti što manje restriktivan te što je moguće bliže sredini (mjestu, gradu) iz koje djevojke otječu (Hoge i Robertson, 2008.; Bloom i Covington, 1998.).

STRUČNJACI

Stručnjaci koji rade s djevojkama svakako su iznimno bitan čimbenik koji može značajno utjecati na tijek i ishod intervencije. Smatra se da su potrebne kvalitete stručnjaka u rodno osjetljivim programima sljedeće: konzistentnost i dostupnost, povjerljivost, modeliranje prihvatljivih ponašanja i odnosa, zagovaranje prava djevojaka, razvijanje tretmanskog sa-

veza koji omogućuje aktivnu participaciju djevojaka te kontinuirano stručno usavršavanje (Covington i Bloom, 2006.). Navodeći neka obilježja stručnjaka u tzv. obećavajućim programima za djevojke, navodi se kako je uglavnom riječ o karizmatičnim i autentičnim ljudima. Same djevojke najviše poštovanja iskazuju prema onim stručnjacima koji su i sami iskusili način života sličan njihovom te mogu s njima dobro komunicirati. Djevojke upravo odnos s pojedinim stručnjacima izdvajaju kao ključan čimbenik za njihovo sudjelovanje u tretmanu i uspješan razvoj (Guiding principles for promising female programming, 1998.). Smatra se također kako bi stručnjaci u nekom programu svojim obilježjima trebali odražavati različitost populacije s kojom rade u odnosu na rod, rasu i podrijetlo. U programima za djevojke potrebno je zapošljavati i ženske i muške stručnjake koji mogu biti dobri modeli i ženskog i muškog ponašanja, ali i odnosa među rodovima. Naime, mnoge djevojke nemaju pozitivna iskustva odnosa s muškarcima ili su odrasle u obiteljima sa samohranim majkama. Muškarci također osiguravaju i iskrenu i jasnu povratnu informaciju o tome kako muškarci doživljavaju žene (Guiding principles for promising female programming, 1998.). Hoge i Robertson (2008.) smatraju kako su selekcija i edukacija stručnjaka koji će raditi s djevojkama izuzetno važne. Učinkovita edukacija stručnjaka odnosi se na sljedeća područja (prilagođeno prema Guiding principles for promising female programming, 1998.):

- Razumijevanje programa, odnosno razumijevanje svrhe i ciljeva rodno osjetljivog programiranja. Ovaj dio edukacije važan je za sve djelatnike koji rade na nekom programu, odnosno u nekoj ustanovi.
- Razvoj i obilježja djevojaka/adolescentica što osim osnovnih znanja iz razvojne psihologije uključuje i specifična znanja o djevojkama. Neka od tih znanja su: djevojke su sklonije tražiti i primiti pomoć, sklonije su preispitivanju pravila i postavljanju pitanja što će se često krivo tumači kao neposluš, a zapravo može predstavljati želju za odnosom i razgovorom. Neka od tih »neposlušnih« ponašanja također mogu biti znak mentalnih, a ne disciplinskih problema (Acoca, 1998., prema Guiding principles for promising female programming, 1998.) te bi stručnjaci trebali razviti osjetljivost za razlikovanje tih ponašanja.
- Specifične potrebe i rizici kod djevojaka koji podrazumijevaju neka generička znanja o rizičnim i zaštitnim čimbenicima te detaljnije informacije i znanja o rizicima i potrebama svojstvenim djevojkama kao što su: viktimizacija i zlostavljanje, samopoštovanje, odnosi, spolnost, itd. Posebnu pažnju trebalo bi staviti na visoku incidenciju spolnog zlostavljanja kod djevojaka budući da istraživanja pokazuju kako stručnjacima nedostaje iskustva i znanja o spolnom zlostavljanju (Baines i Adler, 1996., prema Bloom i Covington, 2001.). Važno je naglasiti kako se u ovom kontekstu ne govori o tome da bi (svi) stručnjaci trebali biti educirani za rad sa žrtvama zlostavljanja, nego da bi trebali znati prepoznati simptome zlostavljanja.
- Osjetljivost na rod i kulturu koja podrazumijeva edukaciju o tome što je rod te o važnosti rodne perspektive. Pažnju je potrebno obratiti i na određene stereotipe,

predrasude i vjerovanja o djevojkama općenito, a posebno o djevojkama u riziku. Nadalje, stručnjaci se moraju upoznati s kulturom, jezikom i nasljeđem, s obzirom na podrijetlo i društveni sloj kojem pripadaju pojedine djevojaka. U uvjetima naše zemlje to se bi se primarno odnosilo na romsku manjinu.

Zanimljivo je i osvrnuti se i na neka istraživanja koja govore o tome kako stručnjaci doživljavaju djevojke s kojima rade. Opći je zaključak da su djevojke percipirane kao »teže za raditi« nego što su to mladići (Baines i Alder, 1996., prema Batchelor i Burman, 2004.; Bloom i Covington, 2001.). Tako se za djevojke navodi da su: manipulativne, histerične i verbalno agresivne, nedostojne povjerenja (Alder, 1997., prema Bloom i Covington, 2001.; Baines i Alder, 1996., prema Batchelor i Burman, 2004.) te se smatra kako su djevojke »dosadne« i da »se dosađuju« te da su »problematičnije« od mladića (Carpenter i Young, 1986., prema Batchelor i Burman, 2004.). Istovremeno opisujući mladiće, stručnjaci navode sljedeće karakteristike: »iskreni, otvoreni i manje kompleksni« (Baines i Alder, 1996., prema Batchelor i Burman, 2004.).

Imajući u vidu pokazatelje ovih istraživanja, pažljiva edukacija stručnjaka čini se još potrebnijom.

AKTIVNA PARTICIPACIJA DJEVOJAKA

Djevojkama je potrebno omogućiti aktivno uključivanje i sudjelovanje u svim fazama intervencije: od procjene, pisanja individualnog programa do praćenja i evaluacije zadanih ciljeva. Na taj način, osim što se izgrađuju njihove kompetencije (npr. socijalne i komunikacijske vještine), na vrlo izravan i brz način možemo saznati kako neki program ili postupak utječe na pojedinu djevojku (Guiding principles for promising female programming, 1998.).

ORIJENTACIJA NA POZITIVNO

Intervencije bi se trebale temeljiti na snagama i kompetencijama te promovirati nezavisnost i oslanjanje na vlastite snage (Bloom i Covington, 1998.), odnosno djevojkama bi se trebala omogućiti prilika za pozitivne promjene (Chamberlain i Moore, 2002.). Posebno se ističe orijentacija na budućnost (Guiding principles for promising female programming, 1998.), odnosno, kako to kažu Sharp i Simon (2004.), »izgradnja vjere u budućnost«. Osnovno je da se omogući vizija vlastite budućnosti i orijentacija koja ide »iznad« trenutnih okolnosti kao što je loš akademski uspjeh, loši uvjeti u obitelji, siromaštvo i sl. Naglasak je na širenju perspektiva i buđenju nade u pozitivne ishode.

POVEZANOST SA ZAJEDNICOM

Aktivnosti u programima trebale bi biti osmišljene na način da se promovira uključivanje djevojaka u zajednicu i to u onu zajednicu u kojoj se nalazi određena institucija (ukoliko je riječ o institucionalnom tretmanu), kao i u zajednicu iz koje određena djevojka potječe. Te aktivnosti trebale bi se poduzimati kako bi se spriječila moguća socijalna isključenost djevojaka. Covington i Bloom (2006.) u tom smislu navode kako se djevojke ne može tretirati izolirano bez uzimanja u obzir njihovih socijalnih mreža u zajednici.

Ukoliko želimo da se djevojke uspješno reintegriraju u zajednicu, mora postojati kontinuum skrbi koji je povezan s pojedinim zajednicama, što znači aktivnu suradnju stručnjaka kao i postojanje mreže dostupnih usluga (Covington, 2002.). Worrall (1999., prema Batchelor i Burman, 2004.) smatra kako će djevojke promijeniti svoje živote samo ako i kada budu imale pristup strukturalnim preduvjetima socijalne pravde kao što su smještaj, posao i zdravstvene usluge. U dokumentu *Guiding principles for promising female programming* (1998.) navodi se kako bi se djevojke trebale na pozitivan način uključiti u zajednicu u kojoj djeluje određeni program/institucija. Pod pozitivnim načinom uključivanja ponajviše se misli na projekte u zajednici koje djevojke same osmišljavaju i provode. Na taj način omogućuje se otvaranje programa prema zajednici, ali i šansa da članovi zajednice dožive djevojke na pozitivan način, budući da u zajednicama gdje se nalaze ustanove takvog tipa često možemo naići na negativne stavove i predrasude o djevojkama. Dobar primjer ovakvog pozitivnog uključivanja u zajednicu je svakako inkluzivno volontiranje gdje djevojke mogu, volontirajući na odgovarajućim volonterskim pozicijama, steći nova iskustva i vještine te proširiti svoju socijalnu mrežu.

SADRŽAJ

PODRUČJA RADA

Navedena područja rada u velikoj su mjeri međusobno povezana te se ovakva njihova podjela treba promatrati samo uvjetno, radi lakšeg usustavljanja. Neka područja bit će stoga pojašnjavana povezano, dok ćemo se na neka osvrnuti zasebno. Acoca i Dedel (1998.) smatraju kako bi se programi trebali podjednako fokusirati na područja rizika i područja snaga, odnosno govore o tzv. uravnoteženom pristupu, budući da neuspjeh da se postigne ta ravnoteža može rezultirati programima koji su manjkavi s obzirom na identificiranje ciljanih ponašanja za promjenu ili ignoriranjem zdravih »dijelova« (stavova, aktivnosti) koji mogu biti zamjena za neprihvatljiva ponašanja.

VIKTIMIZACIJA I TRAUMA, MENTALNO ZDRAVLJE I TRETMAN OVISNOSTI

»Zamislite kako bi drugačije izgledao sustav maloljetničkog pravosuđa kada bi se odlučili fizičku i seksualnu viktimizaciju djevojaka shvatiti ozbiljno te uhititi počinitelje, umjesto da kriminaliziramo strategije preživljavanja kod djevojaka i trpamo ih u ustanove zato što su se usudile pobjeći.«

(Chesney-Lind i Irwin, 2008.: 182)

Ova tri područja u literaturi se često javljaju zajedno te se naglašava međusobna povezanost zlostavljanja u djetinjstvu (posebno seksualnog), traume (zbog zlostavljanja) te zlouporabe sredstava ovisnosti kao načina »samo-medikacije« i samo-pomoći (Chesney-Lind i Irwin, 2008.; Gouvis Roman i sur., 2006.; Covington, 2002.; Bloom i Covington, 1998.). Upravo zbog visoke prevalencije zlostavljanja i viktimizacije kod djevojaka, Covington (2002.) smatra kako je imperativ da sve intervencije budu »informirane o traumi« (eng. *trauma informed*). Riječ je intervencijama kojima primarni cilj nije tretman traume, već su orijentirane na druga tretmanska područja, ali čiji stručnjaci imaju osnovna znanja o simptomima i učinku traume. To je naročito važno kako bi stručnjaci nastojali izbjeći okolnosti i postupke koji bi mogli dovesti do ponovne traumatizacije (poput izolacije, pretraživanja i sl.). Chamberlain i Moore (2002.) smatraju da je potreban oprez kada se bavimo pitanjima traume i zlostavljanja, ponajviše kod djevojaka koje pokazuju teške probleme u ponašanju i emocionalnu nestabilnost. Djevojkama je važno u prvoj fazi omogućiti stabilizaciju i prilagodbu na okruženje, dok se zlostavljanje i trauma u fokus stavljaju u kasnijim fazama. Pri tome, Chesney-Lind i Irwin (2008.) naglašavaju da bi se umjesto patologiziranja djevojaka trebalo osloniti na otpornost i snage. Od problema mentalnog zdravlja najčešće se navode depresija i anksioznost, sklonost suicidu te poremećaji hranjenja (Brennan, Breitenbach i Dietrich, 2010.; Emeka i Sorensen, 2009.; Hoge i Robertson, 2008.; Salisbury, Van Voorhis i Spiropoulos, 2008.; Wright, Salisbury i Van Voorhis, 2007.; Daigle, Cullen i Wright, 2007.; Chesney-Lind i Shelden, 2004.; Sharp i Simon, 2004.; Covington, 2002.; Moffit i sur., 2001.; Bloom i Covington, 1998., 2001.). Chamberlain i Moore (2002.) navode kako problemi u mentalnom zdravlju, uključujući i teže oblike problema u ponašanju, kod adolescentica mogu imati negativan utjecaj kako na kasniji život njih samih, tako i na živote njihove djece. Kako bi se adekvatno odgovorilo na ove potrebe, potrebno je provoditi individualne i grupne terapijske programe, ali i neke psihoedukativne aktivnosti koje za cilj imaju osnaživanje. Vezano uz probleme i tretman ovisnosti, osim temeljnog razumijevanja koji uzroci i uvjeti dovode do ovisnosti, naglašava se i promoviranje trezvenog i zdravog životnog stila (Guiding principles for promising female programming, 1998.).

SAMOPOŠTOVANJE

Sharp i Simon (2004.) smatraju kako bi rodno osjetljivi programi ili rodno kompetentni, kako ih oni nazivaju, trebali velik naglasak staviti na jačanje samopouzdanja kao značajnog čimbenika otpornosti djevojaka. Albrecht (1994., prema Guiding principles for promising female programming, 1998.) smatra samopoštovanje posebno ranjivom točkom za djevojke. Nisko samopoštovanje kod djevojaka u adolescenciji pridonosi pojavi delinkvencije, depresije, suicida, poremećaja hranjenja, ovisnosti, maloljetničke trudnoće i školskog neuspjeha. Taylor, Gilligan i Sullivan (1995., prema Guiding principles for promising female programming, 1998.) navode kako u ranoj adolescenciji dolazi do pada samopouzdanja te se mnoge djevojke povlače u tišinu i pasivnost umjesto u asertivnost i snagu. Imajući u vidu ove pokazatelje, programi bi se trebali usmjeriti na jačanje pozitivne slike o sebi, kao i na učenje vještina i podizanje kompetencija koje bi pomogle jačanju samopoštovanja (npr. ulaganjem u vještine učenja poboljšava se školski uspjeh što pridonosi većem zadovoljstvu sobom, a i većim mogućnostima za daljnji život).

ODNOSI

Rad na odnosima još je jedno važno područje budući da se odnosi percipiraju kao važan zaštitni čimbenik (Chamberlain i Moore, 2002.; Loper, 1999.; Bloom i Covington, 1998.). Autori navode kako su odnosi izuzetno značajni jer djevojke svoj identitet razvijaju u odnosu na druge osobe. Smatra se kako su programi za djevojke uspješniji ako se fokusiraju na odnose s drugim ljudima te na učenje kako ostvariti i zadržati dobre odnose (Arnall i Eagle, 2009.; Batchelor i Burman, 2004.; Bloom i Covington, 2001.). Kada se govori o odnosima, misli se na odnose u širem smislu, odnosno oni podrazumijevaju stvaranje dobrih odnosa s članovima obitelji, vršnjacima, partnerima, nastavnicima te stručnjacima u tretmanu. U tom smislu, Jones Hubbard i Mathews (2008.) govore o potrebi stvaranja »radnog saveza« između djevojaka i stručnjaka.

OBITELJ

Naglašava se potreba uključivanja obitelji u tretman, posebno u kontekstu bolje pripreme djevojaka za izlazak iz ustanova (Gouvis Roman i sur., 2006.; Sharp i Simon, 2004.; Guiding principles for promising female programming, 1998.). Pažnju je potrebno usmjeriti na planirane i pripremljene posjete obitelji te jačanje dobrih i zdravih veza, posebno u odnosu majka-kći. Istraživanja pokazuju kako snažna veza između majke i kćeri doprinosi razvoju samopouzdanja kod djevojaka te pomaže kod odupiranja pritisku vršnjaka (Guiding principles for promising female programming, 1998.).

ŠKOLOVANJE I UČENJE ŽIVOTNIH VJEŠTINA

Ova dva područja često se pojavljuju zajedno s idejom da se djevojkama pruže prilike za popravljajem socijalno-ekonomskih uvjeta u njihovim životima (Covington i Bloom, 2006.; Gouvis Roman i sur., 2006.). U tom smislu, Acoca i Dedel (1998.) govore o potrebi razvijanja višestrukih kompetencija. Riječ je o tome da se školovanje i stručno osposobljavanje djevojaka temelji na stvarnim tržišnim potrebama, odnosno da se djevojke podučiti onim vještinama i kompetencijama koje će im olakšati zapošljavanje i samostalni život. Gouvis Roman i sur. (2006.) između ostalih spominju i vještine vezane uz samozapošljavanje i poduzetništvo. Zaključno, možemo reći kako je riječ o podučavanju spoja komunikacijskih, socijalnih i praktičnih životnih vještina: od pozdravljanja, samopredstavljanja do traženja posla, planiranja kućnog proračuna i plaćanja računa.

SPOLNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ

Pod ovim se područjem podrazumijeva edukacija o zdravlju žena, uključujući razvoj, trudnoću, kontracepciju, spolno prenosive bolesti i prevenciju tih bolesti. Posebno se ističe i omogućavanje djevojkama da same definiraju ono što one smatraju zdravom seksualnošću (Chamberlain i Moore, 2002.). Anhalt i Morris (1998., prema Jones Hubbard i Mathews, 2008.) smatraju kako je djevojkama potrebno omogućiti da istraže vlastitu seksualnost. Naglasak se stavlja na spolno odgovorno ponašanje (Sharp i Simon, 2004.; Bloom i Covington, 1998.) odnosno na poučavanje o tome da njihovo tijelo pripada njima, da imaju pravo izabrati kada i kako će istraživati svoju seksualnost te da imaju moć da u (seksualnom) odnosu postave svoje granice. Dobar program spolnog odgoja važan je i stoga što omogućuje djevojkama da znaju razlikovati iskustva spolnog zlostavljanja od zdravih spolnih odnosa. Osim pitanjima spolnosti, djevojke je potrebno informirati i podučiti i općenitim pitanjima i temama vezanim uz zdravlje i zdravi stil života, kao što su na primjer: pravilna prehrana, redovito vježbanje, poštovanje tijela i nošenje sa stresom (Guiding principles for promising female programming, 1998.).

KULTURALNA SVIJEŠT I OSJETLJIVOST TE PITANJE VJERE

Pažnju je potrebno obratiti i na pitanja vezana uz podrijetlo i kulturu pojedine djevojke, na način da se omogući obilježavanje i proslava vjerskih i nacionalnih blagdana. Pripadnost određenoj kulturi, zajednici, etnicitetu treba se promatrati s aspekta prednosti i snaga te omogućiti djevojkama da uz svoju kulturu bolje upoznaju i druge (Chamberlain i Moore, 2002.; Bloom i Covington, 1998.). Na taj način potiče se veća tolerancija i uvažavanje različitosti.

Djevojkama bi se isto tako trebalo omogućiti i prakticiranje vjere kojoj pripadaju te bi se u programima općenito trebala raspravljati pitanja duhovnosti (Jones Hubbard i Mathews, 2008.; Bloom i Covington, 1998.).

METODE I TEHNIKE

Kada je riječ o metodama i tehnikama rada koje su prepoznate kao učinkovite za djevojke, autori se uglavnom slažu kako je potrebno usmjeriti se na kognitivnu, emocionalnu i bihevioralnu razinu koristeći i grupni i individualni rad (Hoge i Robertson, 2008.; Jones Hubbard i Mathews, 2008.; Covington i Bloom, 2006.; Batchelor i Burman, 2004.). Batchelor i Burman (2004.) naglašavaju prirodni afinitet djevojaka za uspostavljanjem odnosa i njihovu verbalnu elokvenciju (u odnosu na mladiće) te preporučuju korištenje restorativnih tehnika poput medijacije i obiteljske konferencije. No, najčešće spominjane metode i tehnike, kada je riječ o radu s djevojkama, su razgovor, ekspresivne tehnike te mentoriranje.

RAZGOVOR

Razgovor je i inače najzastupljenija metoda kada je riječ o izravnom radu s ljudima, stoga ne čudi da se kao važna metoda spominje i kad su u pitanju djevojke. Često se može čuti mišljenje kako su žene sklonije razgovorima nego muškarci te se potencijal za razgovor smatra jednom od prednosti djevojaka. Schaffner (2006., prema Chesney-Lind, Morash i Stevens, 2008.) navodi kako djevojke u tretmanu često traže da ih netko sluša, odnosno nekoga s kime mogu razgovarati. U tom smislu, Chamberlain i Moore (2002.) smatraju kako se djevojkama treba osigurati prostor i vrijeme kako bi mogle pričati, na emocionalno siguran, utješan, izazovan i brižan način.

EKSPRESIVNE TEHNIKE

Glavna prednost ekspresivnih tehnika je da na neizravan način omogućuju djevojkama da se izraze, odnosno da na drugačiji način izraze svoj glas, emocije, perspektivu (Guiding principles for promising female programming, 1998.). Možemo reći kako je kreativno izražavanje još jedno područje specifično za djevojke te kako one često pokazuju puno potencijala kad su u pitanju tehnike vezane uz umjetnost, pisanje, muziku, dramu i sl.

MENTORIRANJE

U literaturi se vrlo često nailazi na mentoriranje kao intervenciju/metodu koja se preporuča kada je riječ o djevojkama (Jones Hubbard i Mathews, 2008.; Villanueva, 2008.; Derrick, 2007.; Sharp i Simon, 2004.; Chamberlain i Moore, 2002.; Guiding principles for promising female programming, 1998.; <http://www.valentinefoundation.org/>). Naglašava se potreba za pozitivnim modelima, odnosno snažnim, sposobnim ženama koje će modelirati razvoj i prilagođavanje promjenama. Programi bi trebali obraćati pažnju na stvaranje dobrih odnosa sa ženama koje su već u životu djevojaka (prijateljice, rođakinje, susjede), ali

i upoznavanjem novih žena koje su uspješne i s kojima se djevojke mogu povezati. Dobro je i kada se kao mentorica javlja žena koja je imala sličan život i iskustva te je usprkos teškim životnim uvjetima uspjela ostvariti dobar život.

UČINKOVITOST RODNO OSJETLJIVIH PROGRAMA

Nakon što smo se relativno iscrpno osvrnuli na strukturu rodno osjetljivih programa, kratko ćemo se osvrnuti i na neke pokazatelje njihove učinkovitosti. Važno je napomenuti kako je riječ o tretmanskim programima za djevojke s problemima u ponašanju. Zahn i sur. (2009.) smatraju da, iako je na rodno osjetljive programe usmjereno mnogo pažnje u posljednje vrijeme, o njihovoj se učinkovitosti malo zna. Autori su istraživali evaluacije 9 rodno osjetljivih programa čija su ciljana skupina samo djevojke te 6 programa koji su rodno neutralni i koji uključuju i mladiće i djevojke. Autori zaključuju kako su istraživanja o učinkovitosti rodno osjetljivih programa još u začetima te je prerano donositi zaključke o njihovoj učinkovitosti, budući da nisu dostupne adekvatne evaluacije tih programa. Zahn i sur. navode da su se uspješnim, i za djevojke i za mladiće, pokazali sveobuhvatni programi usmjereni na višestruka područja rizika. Jedna od primjedbi vezanih uz programe namijenjene djevojkama, a koja je povezana i uz njihovu učinkovitost, jest i ta kako nedovoljno uvažavaju značaj dobi. Tako Chesney-Lind i Shelden (2004.) napominju kako programi za djevojke moraju započeti oko 9-10 godine te trajati cijelu adolescenciju. Naime, nagli početak problema u adolescenciji može pridonijeti nedostatku razvojno temeljenih programa za djevojke. Smatra se kako to nije samo problem sustava maloljetničkog pravosuđa, već je to inače problem kad je riječ o tretmanima za djevojke (Chamberlain i Moore, 2002.). Chesney-Lind, Morash i Stevens (2008.) navode kako intervencije moraju biti dostupne djevojkama u ranjivom razdoblju od 9 do 14 godina, prije nego što se problemi koje imaju intenziviraju. Autorice na temelju studije 112 programa za mlade (delinkvenata i nedelinkvenata) navode kako je manje od 8% programa namijenjeno djevojkama u dobi od 9 do 15, što su ključne godine za djevojke. Umjesto toga, programi su se bavili djevojčicama mlađima od 9 i djevojkama između 14 i 21 godine.

RODNO OSJETLJIVO PROGRAMIRANJE U HRVATSKOJ

Rodno osjetljivi programi, kao niti rodno osjetljivi instrumenti, namijenjeni djevojkama s problemima u ponašanju, na području Hrvatske nisu nam poznati. Vjerujemo da većina programa i stručnjaka koji rade s djevojkama u svom radu primjenjuju neka od ovdje navedenih obilježja, ali najvjerojatnije ne na tako strukturiran i pažljiv način. Također, programi za djevojke nisu se do sada sustavno istraživali, ni evaluirali. Može se reći kako nas na tom području čeka još mnogo posla.

Prateći suvremene smjernice koje nalažu da se školovanje i stručno osposobljavanje djevojaka temelji na stvarnim tržišnim potrebama te kvalifikacijama i vještinama koje će im pomoći u lakšem pronalasku posla, činjenica, da se u sustavu institucionalnog tretmana za djecu i mlade s problemima u ponašanju, ponuda zanimanja neznatno mijenjala u zadnjih 30-ak godina, nije ohrabrujuća. Riječ je pretežito o sljedećoj ponudi zanimanja: kvalifikacija za knjigovežarku, konfekcionarku i pomoćnu kuharicu/konobaricu. Teško je ne zapitati se koja je opravdanost ovakve (nepromijenjene) ponude zanimanja, pogotovo imamo li na umu razvoj tehnologije (kako u današnjim uvjetima izgleda uvezivanje knjiga i je li to postao više-manje automatiziran sustav) te promjena u hrvatskom gospodarstvu (posljednjih godina može se primijetiti sve veće propadanje tekstilne i konfekcijske industrije). Bi li možda bilo smisljeno, s obzirom na razvoj turizma i usluga vezanih uz ljepotu i zdravlje (npr. *wellnes* tretmani) te privatizacije nekih socijalnih usluga (npr. privatni domovi za stare i nemoćne), ponuditi djevojkama programe školovanja vezane uz te djelatnosti. Naravno, ovo su tek površna razmišljanja temeljem općeg poznavanja društva u kojem živimo. Djevojkama je dakako omogućeno i školovanje u redovnim srednjim školama u lokalnoj zajednici, no imajući na umu njihove teškoće kada je u pitanju školovanje, samo se manji broj djevojaka školuje u redovnom sustavu. Ono što je ovdje važno jest to da bi se ponuda programa školovanja trebala temeljiti na analizi potreba na tržištu rada te naravno željama i interesima samih djevojaka.

Nadalje, ukoliko zauzmemo ekstremno stajalište, školovanje za zanimanje konobarice i kuharice i dalje učvršćuje rodne stereotipe prema kojima je »ženi mjesto u kuhinji«. Također je moguće da zanimanje konobarice¹³, u nekim kontekstima, djevojku stavlja u novu poziciju diskriminacije, a moguće i nove viktimizacije.¹⁴

Tijekom prve polovice 2010. u Odgojnom domu Bedekovčina provedena su dva grupna programa za djevojke koja su se odnosila na prevenciju nasilja u mladenačkim vezama te kontrolu emocija. Prva iskustva i povratne informacije djevojaka, korisnica grupnih programa, su pozitivna. Djevojke su se aktivno uključile u rad grupa te procijenile kako su im programi bili korisni. Kao poseban aspekt, djevojke su navodile povezanost s voditeljicama grupa – mladim socijalnim pedagoginjama i studenticama socijalne pedagogije. Povezivanje s voditeljicama programa govori u prilog važnosti mentoriranja i mentorskog odnosa za djevojke te upućuje i na razmišljanje o kreiranju zasebnih mentorskih programa u kojima bi studentice pomagačkih struka (ne nužno samo socijalne pedagogije) mentorirale djevojke u odgojnim ustanovama.

---

¹³ Ovdje je potrebno neizostavno spomenuti kako je školovanje za zanimanja ugostiteljske struke omogućeno i za mladiće koji su u institucionalnoj skrbi (npr. Odgojni dom Mali Lošinj), no gledano iz perspektive rodnih stereotipa, pa čak i predrasuda, zanimanje konobar i konobarica nema uvijek istu konotaciju.

¹⁴ Riječ je o osobnom i profesionalnom stavu autorice.

Pitanje roda i rodne osjetljivosti i kod procjene rizika i potreba djece i mladih, jednako kao i kod kreiranja tretmanskih programa, u našoj zemlji tek je u razvoju. U tom smislu, vjerujemo da nas čeka još mnogo stručnih rasprava, promišljanja i definiranja standarda rodne osjetljivosti te edukacije i senzibilizacije stručnjaka (i budućih stručnjaka). U ovom radu bavili smo se rodnom osjetljivošću isključivo iz perspektive djevojaka, no rodna osjetljivost odnosi se podjednako na oba roda te je svakako potrebno pisati i raspravljati o specifičnostima rodno osjetljivih programa za mladiće. Zauzimajući perspektivu rodne osjetljivosti, važno je i ne upasti u »zamku« rodne pristranosti, već omogućiti jednakopravne uvjete i programe za oba roda. Neki autori (npr. Leduc i Ahmad, 2009.), govoreći o rodnoj osjetljivosti, napominju kako je prvi korak pritom, rodna analiza, odnosno uvid u stanje i uvjete u određenom području (u ovom slučaju u sustav intervencija za djecu i mlade s problemima u ponašanju).

Razmišljanja i zaključci u ovom radu nemaju namjeru raspravljati o mnogo širem području planiranja i provedbe intervencija za djecu i mlade u riziku, iako smatramo da su takvi radovi i stručne rasprave potrebni u našoj zemlji. Ponovno ističemo da je ovaj rad samo prilog raspravi (ili pak možda i početak rasprave) o pitanjima rodne osjetljivosti u sustavu intervencija za djecu i mlade u riziku. Naravno da u tim rasprava treba uzeti u obzir i druge važne kriterije, kao što su npr. dob, etničko podrijetlo i dr., a sve s krajnjom svrhom kontinuiranog unapređivanja sustava intervencija za djecu i mlade s problemima u ponašanju.

LITERATURA

1. Acoca, L. & Dedel, K. (1998). **No place to hide: Understanding and meeting the needs of girls in the california juvenile justice system.** San Francisco, CA: National Council on Crime and Delinquency.
2. Andrews, D. A. & Bonta, J. L. (1995). **LSI-R The Level of Service Inventory – Revised.** Multihealth Systems Inc. New York, Toronto.
3. Arnull, E. & Eagle, S. (2009). **Girls and offending – Patterns, perceptions and interventions.** Wales: Youth Justice Board.
4. Bašić, J., Žižak, A. & Koller-Trbović, N. (2004). Prijedlog pristupa rizičnim ponašanjima i poremećajima u ponašanju djece i mladih. U: Bašić, J., Koller-Trbović, N., Uzelac, S. (ur.), **Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja: Pristupi i pojmovna određenja.** Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 147-155.
5. Batchelor, S. A. & Burman, M. J. (2004). **Working with girls and young women, women who offend.** London: Jessica Kingsley.
6. Belknap, J. (2004). Meda Chesney-Lind: The mother of feminist criminology. **Women & Criminal Justice.** 15 (2), 1-23.
7. Bloom, B. & Covington, S. (1998). **Gender-Specific programming for female offenders: What is it and why is it important?** Paper presented at the 50th annual meeting of

I. Jeđud Borić: Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija...

- the American society of criminology, Washington D. C. Preuzeto s: <http://nicic.gov/Library/015127> (21.8.2010.)
8. Bloom, B. & Covington, S. (2000). **Gendered justice: Programming for women in correctional settings**. Paper presented at the 52nd annual meeting of the American society of criminology, San Francisco. Preuzeto s: www.centerforgenderandjustice.org/pdf/11.pdf (21.08.2010.)
  9. Bloom, B. E., Covington, S. (2001). **Effective gender-responsive interventions in juvenile justice: Addressing the lives of delinquent girls**. Paper presented at the 2001 annual meeting of the American society of criminology, Atlanta. Preuzeto s: www.centerforgenderandjustice.org/pdf/7.pdf (21.08.2010.)
  10. Bloom, B., Owen, B. & Covington, S. (2005). **Gender-responsive strategies. A summary of research, practice, and guiding principles for women offenders**. Washington D. C.: U.S. Department of Justice, National Institute of Corrections.
  11. Borić, R. (2007). **Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije**. Zagreb: Biblioteka ONA.
  12. Bostwick, L. & Ashley, J. (2009). **Examining at-risk and delinquent girls in Illinois**. Illinois: Illinois Criminal Justice Information Authority.
  13. Brajša-Žganec, A., Franc, R., Merkaš, M., Radačić, I., Šerić, M. & Šikić-Mićanović, L. (2012). **Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj**. Zagreb: Unicefov ured za Hrvatsku.
  14. Branica, V. (2004). **Mogući pristup rodu i spolu u socijalnom radu**. Ljetopis socijalnog rada, 11 (2), 301-310.
  15. Brennan, T., Breitenbach, M. & Dieterich, W. (2010). **Unraveling women's pathways to serious crime: New findings and links to prior feminist pathways**. Lexington: American Probation and Parole Association.
  16. Brückner, M. (2002). On social work and what gender has to do with it. **European Journal of Social Work**, 5 (3), 269-276.
  17. Campa, M. I., Bradshaw C. P., Eckenrode, J. & Zielinski, D. S. (2008). Patterns of problem behavior in relation to thriving and precocious behavior in late adolescence. **Journal of Youth and Adolescence**, 37 (6), 627-640.
  18. Chamberlain, P. & Moore, K. J. (2002). Chaos and trauma in the lives of adolescent females with antisocial behavior and delinquency. In: Greenwald, R. (ed.), **Trauma and juvenile delinquency: Theory, research, and interventions the haworth maltreatment & trauma press**. Philadelphia, Pennsylvania: The Haworth Press, Inc., 79-108.
  19. Chesney-Lind, M. & Irwin, K. (2008). **Beyond bad girls – Gender, violence and hype**. New York, London: Routledge, Taylor & Francis Group.
  20. Chesney-Lind, M., Morash, M. & Stevens, T. (2008). Girls' troubles, girls' delinquency, and gender responsive programming: A review. **The Australian and New Zealand Journal of Criminology**, 41 (1), 162-189.

21. Chesney-Lind, M. & Shelden, R. G. (2004). **Girls, delinquency and juvenile justice** (3rd edition). Wadsworth: Thomson.
22. Covington, S.S. (2001). Creating gender-responsive programs: The next step for women's services. **Corrections Today**, 63 (1), 85-87.
23. Covington, S. S. (2002). **A woman's journey home: Challenges for female offenders and their children**. Washington, DC. Urban Institute.
24. Covington, S. S. & Bloom, B. E. (2006). Gender-responsive treatment and services in correctional settings. In: Leeder, E. (ed.), **Women and Therapy**, 29 (3/4), 9-33.
25. Curtis, P. A., Alexander, G. L. A. & Lunghofer, L. A. (2001). A literature review comparing the outcomes of residential group care and therapeutic foster care. **Child and Adolescent Social Work Journal**, 18 (5), 377-392.
26. Daigle, L. E., Cullen, F. T. & Wright, J. P. (2007). **Gender differences in the predictors of juvenile delinquency: Assessing the generality-specificity debate**, 5 (3), 254-286.
27. Derrick, B. (2007). Gender-responsive reentry in Rhode Island: A long and winding road. **Topics in Community Corrections**, 2007, 60-65.
28. **Economic and Social Council Resolution**, UN, 26/2003.
29. Emeka, T. Q. & Sorensen, J. R. (2009). Female juvenile risk: Is there a need for gendered assessment instruments? **Youth Violence and Juvenile Justice**, 7 (4), 313-330.
30. Fagan, A. A. (2002). **Encyclopedia of Crime and Punishment**. SAGE Publications. Preuzeto s: http://www.sage-ereference.com/crimepunishment/Article_n197.html. Lipanj 2010.
31. Goodkind, S. (2005). Gender-specific services in the juvenile justice system: A critical examination. **Affilia Spring**, 20, 52-70.
32. Gouvis Roman, C., Naser, R., Rossman, S. B. & Castro, J. L. (2006). **At-Risk and delinquent girls programs in the safefutures demonstration – Program models, implementation challenges, and recommendations for research, policy, and practice. Research for safer communities**. Urban Institute, Justice Policy Center.
33. **Guiding principles for promising female programming: An inventory of best practices** (1998). Washington D C: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
34. Hodžić, A., Bijelić, N. & Cesar, S. (2003). **Spol i rod pod povećalom: Priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije**. Zagreb: CESI.
35. Hoge, R. D. & Robertson, L. (2008). The female juvenile offender. In: Hoge, R. D., Guerra, N. G. & Boxer, B. (eds.), **Treating the juvenile offenders**. The Guilford Press, New York, London, 54-78.
36. Hoyt, S. & Scherer, D. G. (1998). Female juvenile delinquency: Misunderstood by the juvenile justice system, neglected by social science **Law and Human Behavior**, 22 (1), 81-107.

37. **Intermediate sanctions for female offenders** (1995). Intermediate sanctions for female offenders policy group. Oregon: Criminal Justice Council and the Department of Corrections.
38. Jeđud, I. (2010). Problemi u ponašanju i emocijama kod djece i mladih u institucionalnom tretmanu. **Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja**, 46 (1), 13-32.
39. Jones Hubbard, D. & Matthews, B. (2008). Reconciling the differences between the »gender-responsive« and the »what works« Literatures to improve services for girls. **Crime & Delinquency**, 54 (2), 225-258.
40. Kamenov, Ž. & Galić, B. (2011). **Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj**. Istraživanje percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Biblioteka ONA.
41. Leduc, B. & Ahmad, F. (2009). **Guidelines for gender sensitive programming. ICIMOD**. Preuzeto s: www.icimod.org/resource/1289 (13.06.2012.)
42. Leschied, A. W., Cummings, A. L., Van Brunschot, M., Cunningham, A. & Saunders, A. (2001). A review of the literature on aggression in adolescent girls: Implications for policy, prevention and treatment. **Canadian Psychology**, 42, 200-215.
43. Lokas, M. & Bouillet, D. (2006). Rodne razlike u manifestiranju rizičnih ponašanja učenika zagrebačkih osnovnih škola: Procjene razrednika. **Kriminologija i socijalna integracija**, 14 (2), 1-11.
44. Loper, A. B. (1999). **Female juvenile delinquency: Risk factors and promising interventions**. Preuzeto s: <http://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=183499> (21.08.2010.)
45. Macuka, I. (2008). Uloga dječje percepcije roditeljskoga ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema. **Društvena istraživanja**, 17 (6), 1179-1202.
46. Majdak, M. (2009). **Stigmatiziranost i slika o sebi maloljetnih delinkvenata**. Doktorska disertacija. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Studijski centar socijalnog rada.
47. Marot Kiš, D. & Bujan, B.: (2008). **Tijelo, identitet i diskurs ideologije**. Fluminensia: Časopis za filološka istraživanja. 20 (2), 109-123.
48. McCabe, K. M., Lansing, A. E., Garland, A. & Hough, R. (2002). Gender differences in psychopathology, functional impairment, and familial risk factors among adjudicated delinquents. **Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry**, 41 (7), 860-867.
49. Mejovšek, M. & Žakman-Ban, V. (1986). Razlike maloljetnih delinkvenata u devijantnom ponašanju u postpenalnom razdoblju s obzirom na spol i težinu zavodske mjere. **Defektologija**, 22 (2), 43-56.
50. Moffit, T., Caspi, A., Rutter, M. & Silva, A. P. (2001). **Sex differences in antisocial behaviour – Conduct disorders, delinquency, and violence in the dunedin longitudinal study**. Cambridge University Press.

51. Obradović-Dragišić, G. & Kunc, S. (2011). **Croatia-Analyis of gender issues- women in transition over last 10 years (1999-2009)**. Zagreb: Unicefov ured za Hrvatsku.
52. Odgers, C. L., Moretti, M. M. & Reppucci, D. N. (2005). Examining the science and practice of violence risk assessment with female adolescents. **Law and Human Behavior**, 29 (1), 7-27.
53. Owen B. & Bloom B. (1997). **Profiling the needs of young female offenders: A protocol and pilot study**. Preuzeto s: www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/179988.pdf (21.08.2010.)
54. Pealer, J. A., Shaffer, D. K. & Latessa, E. J. (2003.). **Evaluation of the Ingham county, Michigan juvenile justice system, final report executive summary**. Cincinnati: University of Cincinnati, Division of Criminal Justice, Center for criminal justice Research.
55. Peterson, D. (2005). **Risk factors and gender-specific programming. Youth violence prevention conference**. St. Louis: University of Missouri-St. Louis.
56. Rapuš-Pavel, J. (1999). **Samoprezentacija mladostnikove žvjljenske lege – pomen aktivne participacije mladostnika v procesu socialnopedagoške diagnoze**. Magistarski rad. Pedagoška Ljubljana fakulteta.
57. Ricijaš, N. (2009). **Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih**. Doktorska disertacija. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Studijski centar socijalnog rada.
58. Rudan, V., Begovac, I., Szivovicza, L., Filipović, O. & Skočić, M. (2005). The child behavior checklist, teacher report form and youth self report problem scales in a normative sample of Croatian children and adolescents aged 7-18. **Collegium Antropologium**, 29 (1), 17-26.
59. Salisbury, E. J., Van Voorhis, P. & Spiropoulos, G. V. (2008). **The predictive validity of a gender-responsive needs assessment an exploratory study**. Crime Delinquency Online First, 12, 2008.
60. Sharp, C. & Simon, J. (2004). **Girls in the juvenile justice system**. Washington D C: Child Welfare League of America.
61. Singer, M. & Mikšaj-Todorović, Lj. (1993). **Delinkvencija mladih**. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
62. Šučur, Z. & Žakman-Ban, V. (2005). Značajke života i tretmana žena u zatvoru. **Društvena istraživanja**, 14 (6), 1055-1079.
63. Tasić, D., Žakman-Ban, V. & Buđanovac, A. (1998). Kriminološka obilježja i tijekom zavodskog tretmana maloljetnih delinkvenata s obzirom na spol. **Socijalna pedagogika**, 2, 43-56.
64. Tiet Q. Q., Wasserman G. A., Loeber R., McReynolds L. S. & Miller, L. S. (2001). Developmental and sex differences in types of conduct problems. **Journal of Child and Family Studies**, 10 (2), 181-197.

I. Jeđud Borić: Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija...

65. Van Oosten, N. & Van der Vlugt, I. (2004). **Rod i spol u psihooscijalnom radu**. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
66. Van Voorhis, P. (2006). **Classification of women offenders: Gender-responsive approaches to risk/needs assessment**. Indiana: Center for Criminal Justice Research.
67. Van Voorhis, P., Salisbury, E., Wright, E. & Bauman, A. (2008). **Achieving accurate pictures of risk and identifying gender responsive needs: Two new assessments for women offenders**. Preuzeto s: www.cj-resources.com/...Female%20Offenders (21.08.2010.).
68. van Voorhis, P., Wright, E. M., Salisbury, E. & Bauman, A. (2010). Women's risk factors and their contributions to existing risk/needsassessment: The current status of a gender-responsive supplement. **Criminal Justice and Behavior**, 37 (3), 261-288.
69. Villanueva, C. (2008). **Mentoring women in reentry. A WPA Practice Brief**. New York: Women's Prison Association.
70. Wright, E. M., Van Voorhis, P., Bauman, A. & Salisbury, E. (2009). **Gender-responsive risk/needs assessment. Final report**. Preuzeto s: <http://nicic.gov/Library/023740> (21.08.2010.)
71. Zahn, M. (2009). **The delinquent girl**. Philadelphia: Temple Univerity Press.
72. Zahn, M. A., Hawkins, S. R., Chiancone, J. & Whitworth, A. (2008). **The girls study group – Charting the way to delinquency prevention for girls**. Washington D C: Office of juvenile justice and delinquency prevention.
73. Zahn, M. A., Agnew, R. & Brown, A. (2009). Introduction. In: Zahn, M. A. (ed.), **The delinquent girl**. Philadelphia: Temple Univerity Press, 1-6.
74. Zahn, M. A., Day, J. C., Mihalic, S. F. & Tichavsky, L. (2009). Determining what works for girls in the juvenile justice system: A summary of evaluation evidence. **Crime & Delinquency**, 55 (2), 266-293.
75. Žakman-Ban, V. (1993). Žene-povratnice u Republici Hrvatskoj i neka socijalnodemografska i kriminološka obilježja. **Kriminologija i socijalna integracija**, 1 (2), 185-199.
76. Živčić-Bečirević, I., Smojver-Ažić, S. & Miščenić, G. (2003). Problemi u ponašanju predškolske djece prema procjeni roditelja i odgojitelja. **Psihologijske teme**, 12, 63-76.
77. Žižak, A. Maurović, I. & Jeđud, I. (2010). Povezanost procjene rizika s osobnim, obiteljskim i drugim obilježjima maloljetnica, korisnica različitih tretmanskih programa. **Kriminologija i socijalna integracija**, 18 (2), 29-44.

Ivana Jeđud Borić

University of Zagreb

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences

GENDER SENSITIVITY IN RISK AND NEEDS ASSESSMENT AND INTERVENTION PROGRAMMING FOR GIRLS WITH BEHAVIOR PROBLEMS

SUMMARY

The article deals with the concept of gender sensitivity in risk and needs assessment and intervention planning for girls with behavior problems. Girls with behavior problems are often described in literature through the syntagm »great needs, low risk« and they are often a neglected group due to the fact that behavioral problems are not numerous and they do not represent a significant danger for the society. The majority of modern assessment instruments is based on and validated in the research conducted almost exclusively on the male population and it does not take into account the knowledge on specific needs and risks related to the female population, especially in terms of variables such as trauma, victimization, violence, substance abuse, sexual and physical abuse. In addition, there are numerous criticisms related to existing interventions aimed at girls, in the sense of a lack of differentiated programs taking into account the specificities of the girl population. In that context, »full circle« interventions are advocated, from prevention and early interventions to post-treatment with simultaneous amendments to laws and rulebooks with the aim of increasing the level of gender sensitivity. Based on the prevailing premise of girls being neglected from the research, theoretical and intervention perspective (within the care system for children and young people and the juvenile justice system), the aim of the article is to present the need to create assessment instruments which are gender sensitive as well intervention programming aimed specifically at girls.

Key words: gender sensitivity, risk and needs assessment instruments, intervention planning, girls with behavior problems.